

Inflaters

„De economist is van nature een gespleten individu; als hij het niet is, is hij eenzijdig”.

Prof. Dr. A. HEERTJE.

Geprangd gaat door het leven hij, die zich bij zijn nieuwsverwerking niet beperkt tot één dagblad en één opinieweekblad en zich t.a.v. zijn meningsvorming op sociaal-economisch gebied niet — soms zelfs: helaas niet — kan beroepen, op het feit dat hij „niet gehinderd wordt door enige deskundigheid”. Dit geldt vooral voor de jonge economist bij wie, naar het woord van Wim Kan, nog „doorstroming” plaatsvindt; vertwijfeld zoekt hij zijn weg door een veelheid van opinie-uitingen, die elk voor zich het grootste gelijk van de wereld schijnen te hebben, maar, met elkaar geconfronteerd, botsen. Zijn nog niet geheel gerijpt onderscheidingsvermogen mag hem niet verleiden zich te beroepen op het sofisme: „Iedereen heeft altijd gelijk”.

Leest hij bijv. slechts *Elsevier* en het *Algemeen Handelsblad* of alleen de combinatie *Vrije Volk* — *Vrij Nederland*, dan is het niet moeilijk te voorspellen in welke richting zijn maatschappelijk engagement zich zal bewegen. Maar wordt hij een nieuws-omnivoor, verorbert hij een grote hutspot van dag- en weekbladen, dan weet onze jonge economist, hoe schoon zijn voornemens ook waren zich door veel en gevarieerd te lezen een duidelijke mening te vormen over het sociaal-economisch gebeuren, integendeel in het geheel niet meer waar hij zal staan.

In dit verband citeren wij gaarne Heertje:

„De vraag in hoeverre door het complex van beweringen een bepaald gebeuren wordt verklaard, is moeilijk te beantwoorden, omdat de bij de verklaring ingebouwde visie op maatschappelijke samenhangen niet altijd op eenvoudige wijze splitsbaar is in een subjectief bepaald vooroordeel en objectieveerbare kennis”¹⁾.

Heertje vult zijn bezinning op de elementen wetenschap en kunst in de economie aan met twee voorbeelden, waarmee hij wil duidelijk maken dat het element kunst ondergeschikt is in de abstracte theorie, maar een belangrijke rol speelt in verhandelingen over concrete situaties. „In de meeste economische verhandelingen”, aldus Heertje, „zijn de elementen wetenschap en kunst in wisselende dosering herkenbaar”.

In de discussie over inflatie, die — een gelukkig ver-

schijnsel — ook buiten het eigenlijke vakgebied van de economie op gang is gekomen, speelt de inbreng van het element „kunst” een belangrijke rol. Bij een dergelijk, dagelijks voelbaar, euvel is het haast vanzelfsprekend dat de niet strikt bewijsbare uitspraken een voorname plaats innemen. De budgettaire politiek, de inkomenspolitiek, de vakbonden, het buitenland, de ondernemingswinsten, het zijn even zovele veroorzakers van inflatie, die worden aangevoerd, dikwijls helaas te weinig in onderling verband.

Niet alleen geldt hier het „zoveel hoofden, zoveel zinnen”, maar ook een variant hierop: „zoveel hoofden, zoveel interpretaties”. Zo kan het gebeuren dat in *Vrij Nederland* (van 5 februari jl.) de nieuwjaarsrede van S.-E.R.-voorzitter De Pous wordt geïnterpreteerd als een duidelijk tegenwicht voor de visies van mannen als oud-Minister Zijlstra, welke laatste het blad tot de groep der notoire zwartkijkers rekent. In *Elsevier* van dezelfde datum daarentegen wordt de rede van De Pous in één adem genoemd met o.a. die van Prof. Zijlstra en wordt zij als „één lange aansporing de inflatie een halt toe te roepen” beschouwd.

Lezen wij „omdat ze (de prijzen) nu eenmaal niet alleen naar de Nederlandse economie luisteren” (*Vrij Nederland*) of „dat een zo opgeschroefd budget de nu reeds zo sterk voelbare inflatie in de komende tijd zal aanwakkeren . . .” (*Elsevier*) en confronteren wij deze visies vervolgens met de globale inflatie-toerekening van Prof. Pen — van de in de periode 1958-1965 opgetreden prijsstijging ad 23 pCt. komt 1 pCt. op rekening van de overheid en geheel niets op rekening van het buitenland²⁾ — dan doen wij er maar het beste aan om met Van den Bergh te stellen dat er „. . . altijd een onbepaalbaar creatief moment” blijft³⁾.

adR

¹⁾ Prof. Dr. A. Heertje: „Economie, wetenschap en kunst”, *De Economist*, november 1964, blz. 737 e.v.

²⁾ Prof. Dr. J. Pen: „De inflatiemakers”, *Hollands maandblad*, januari 1966, blz. 3 e.v.

Als overige factoren noemt schrijver: de huren 2 pCt., de lonen 14 pCt., afschrijvingen 1 pCt. en de netto winsten 5 pCt.

³⁾ Geciteerd bij A. Heertje, t.a.p., blz. 740.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Inflaters	175	Ingezonden stuk:	
Staking en stakingsrecht, door Prof. Mr. W. J. Slagter	176	Dr. Tobi en de vleesprijzen, door N. P. Harmse met een naschrift van Dr. E. J. Tobi	191
Het investeringsloon als Assepoester, door Mr. Dr. A. A. van Rhijn	180	Boekbespreking:	
Het Verslag van de Verzekeringskamer over 1964 nader bekeken, door het Bureau Voorlichting Levensverzekering	185	Ragnar Frisch: Theory of production, bespr. door Prof. Dr. W. J. van de Woestijne	192
Sinaasappelen in de E.E.G.-marktordening voor groenten en fruit (I), door Drs. H. Kraaijeveld	187	Geld- en kapitaalmarkt, door Prof. Dr. C. D. Jongman	193

Naar aanleiding van de recente uitspraak in kort geding voor de President van de Haagse Rechtbank gaat de schrijver van onderstaand artikel eerst na in hoeverre in Nederland van een stakingsrecht kan worden gesproken. Ook al is men van de noodzaak van een recht tot staking overtuigd, de zaak waarom het nu draait — Sphinx en Mosa versus de vakbonden — moet aanleiding geven tot de conclusie dat hier sprake is van het hanteren van het stakingswapen ter bereiking van een doel, zowel in strijd met de Nederlandse wet als met het Europees Sociaal Handvest. De President van de Haagse Rechtbank is niet ingegaan op de suggestie van de bonden te ontkomen aan een beslissing door zich te onthouden van een bevel of verbod. Terecht, want hier was geen sprake van een belangenstrijd, doch van een rechtsstrijd. Schrijver gaat ten slotte na op welke wijze het stakingsrecht in de wet kan worden vastgelegd; waarbij hij enige vraagtekens plaatst bij de oplossing de maatstaf voor beoordeling van de rechtmatigheidsgrond van een staking te zoeken in de vraag of deze uitgeroepen wordt door een al dan niet rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging van werknemers.

Staking en stakingsrecht

Het kort geding van Sphinx Céramique en Mosa tegen de vakbonden

De President van de Rechtbank te 's-Gravenhage heeft op 10 februari jl. uitspraak gedaan in het kort geding, dat dat was aangespannen door de N.V. Koninklijke Sphinx Céramique v/h Petrus Regout en de N.V. Porselein- en Tegelfabriek Mosa, beide te Maastricht, tegen het N.V.V., het N.K.V., De Algemene Bedrijfsgroepen Centrale en de Katholieke Bond van werknemers in industriële bedrijven Sint Willibrordus. De beide laatstgenoemde bonden hadden aan de leiding van de twee Maastrichtse ondernemingen medegedeeld voornemens te zijn om, als aan bepaalde voorwaarden door de beide werkgevers niet zou zijn voldaan, haar leden tot werkstaking op te roepen in de beide ondernemingen. De beide Centrales (N.V.V. en N.K.V.) hadden in aansluiting daarop verklaard deze stakingen zowel moreel als financieel te zullen steunen. De volgende stap was dat Sphinx Céramique en Mosa de beide bonden en de beide centrales in kort geding dagvaardden met de vordering, dat de President de bonden op straffe van een dwangsom zou verbieden het voornemen om tot een staking op te roepen ten uitvoer te leggen en de centrales eveneens op straffe van een dwangsom zou verbieden om stakers financieel te steunen. Deze vordering is door de President in hoofdzaak toegewezen.

Stakingsrecht: de huidige stand van zaken.

De belangstelling, die deze uitspraak in de pers heeft getrokken, is meer te verklaren door de kwantitatieve aspecten dan door de principiële betekenis. Immers, zoals de President terecht in zijn vonnis overweegt, is in het kort geding allermindst de principiële vraag aan de orde gesteld, of er in Nederland een stakingsrecht bestaat. Die vraag is reeds beantwoord in het beroemde Panhonlibco-arrest (H.R. 15 januari 1960, N.J. 1960/84). De beslissing van de Hoge Raad kwam in het kort hierop neer, dat, hoezeer ook de werkweigering in collectief verband een wanprestatie t.a.v. de individuele arbeidsovereenkomsten van de werknemers oplevert, het nochtans mogelijk is,

dat de omstandigheden, waaronder die weigering plaatsvindt, van dien aard zijn, dat naar de heersende rechts-overtuiging van de werknemers niet kan worden geveerd de arbeid voort te zetten en dat dan van wanprestatie van de werknemers niet kan worden gesproken. Wanneer staking in beginsel — behoudens een rechtvaardigingsgrond — voor de werknemer wanprestatie t.a.v. de arbeidsovereenkomst oplevert, betekent oproeping tot staking door een vakbond: uitlokking van wanprestatie. Het bekende standaard-arrest van de Hoge Raad van 31 januari 1919, N.J. 1919, blz. 161, inzake Lindenbaum-Cohen had betrekking op een individuele uitlokking tot wanprestatie, die daarbij als een onrechtmatige daad werd gekwalificeerd. Pleegt de individuele werknemer wanprestatie, dan verricht de vakbond, die tot staking oproept, een onrechtmatige daad. Hiervan is echter geen sprake, indien er een rechtvaardigingsgrond is.

Op de vraag, of er in Nederland een stakingsrecht bestaat, past derhalve een genuanceerd antwoord. Natuurlijk bestaat er een stakingsrecht in die zin, dat niemand (behalve spoorwegpersoneel: artt. 358 bis e.v. Sr.) terzake van deelneming aan een staking strafbaar is. Maar vakbonden, die ter handhaving van een machtsverhouding het stakingswapen als ultimum remedium niet kunnen missen, zijn weinig gebaat bij het ontbreken van een strafrechtelijke sanctie, indien de civielrechtelijke sanctie in volle omvang blijft bestaan. Wordt een staking niet tijdig vooraf aangekondigd, dan is deze onrechtmatig, omdat de (ongeschreven) formaliteiten niet zijn in acht genomen; wordt de staking wél tijdig van tevoren aangekondigd, dan is de betekenis daarvan, naar het schijnt, geen andere dan dat daardoor aan de werkgever nog de tijd en de gelegenheid wordt gegeven om een kort geding aan te spannen ten einde een verbod van staking van de President van de Rechtbank te verkrijgen. Weliswaar kan de vakbond een beroep doen op een rechtvaardigingsgrond, maar het uitgangspunt: verboden tenzij de vakbond een rechtvaardigingsgrond aannemelijk maakt, is uiteraard veel ongunstiger dan het uitgangs-

punt: toegestaan, tenzij de werkgever aantoon, dat het stakingsparool onrechtmatig is (bijv. omdat het te bereiken doel niet evenredig is aan het middel van staking en de daardoor te veroorzaken schade of omdat het te bereiken doel op zichzelf onrechtmatig is, bijv. ter verwerving van een zwart loon, of omdat de staking niet is vooraf gegaan door onderhandelingen en aanzegging).

De jurist staat hier voor een dilemma: enerzijds is hij geneigd het stakingsrecht als 'iets vanzelfsprekends en noodzakelijks te aanvaarden; in de woorden van Bakels¹⁾ kan men zeggen, dat de doeltreffendheid en het rechtvaardigheidsgehalte van de privaatrechtelijke ordening wordt bevorderd door het optreden van collectieve eenheden daar, waar door een verstoring van het machtsverhouding het gevaar van onrechtvaardigheid hetzij in de ordening hetzij in de handhaving ervan dreigt. Doch anderzijds weegt voor de jurist zwaar het beginsel van art. 1374 lid 1 B.W.: een man een man, een woord een woord; men is gebonden aan een overeenkomst, die men zelf in vrijheid en verantwoordelijkheid heeft gesloten; eenzijdige niet-nakoming is wanprestatie; het feit, dat 1.000 andere werknemers tegelijk wanprestatie plegen, is geen rechtvaardigingsgrond, maakt integendeel de wanprestatie kwantitatief nog ernstiger. Een uitweg uit dit dilemma zoekt de Hoge Raad in de constructie: wanprestatie behoudens een rechtvaardigingsgrond. Onbevredigend blijft echter, dat het begrip „rechtvaardigingsgrond” zo vaag omlijnd is. Dit is niet te verwonderen: er zou een rechtvaardigingsgrond zijn, indien de eisen van de werknemers rechtvaardig zijn. Maar wie kan zeggen, wat een „rechtvaardig loon” is, wat „rechtvaardige arbeidsvoorwaarden” zijn? Vandaar het standpunt van de vakbonden, dat datgene wat zich formeel aandient als een rechtsstrijd in wezen een belangenstrijd is, die buiten de competentie van de rechter valt. Wat in het juridische kleed wordt gestoken van wanprestatie, rechtvaardigingsgrond en onrechtmatige daad, is, aldus de bonden, in wezen een strijd om de vraag, of de eisen van de werknemers al of niet moeten worden ingewilligd. Omdat en zolang een criterium voor wat een „rechtvaardig loon” is ontbreekt, kan men slechts in termen van macht en belang spreken. Voor dit standpunt van de vakbonden kan men begrip hebben — ook al zou ik het ontbreken van dit begrip niet als onbegrip willen kwalificeren.

Discriminatie.

De grens tussen machtsstrijd en rechtsstrijd wordt echter duidelijk in de richting van de laatste overschreden, indien het stakingswapen gehanteerd wordt ter bereiking van een doel, dat in strijd is met de wet. Daarmee keer ik terug tot de uitspraak inzake Sphinx Céramique en Mosa. De vakbonden hadden geëist, dat de werkgevers gelden ter beschikking zouden stellen van *gezamenlijke* vakbondsactiviteiten. De werkgevers waren bereid deze eis in te willigen. De vakbonden hadden bovendien geëist, dat de werkgevers tegemoetkomingen zouden geven aan de *individuele* werknemers, die lid zijn van een erkende vakbond. De staking dreigde, omdat de werkgevers deze laatste eis niet wensten in te willigen. De werkgevers willen geen discriminatie toepassen tussen hun wel- en hun niet-georganiseerde werknemers, omdat zulks licht onrust binnen de onderneming kan teweeg brengen.

¹⁾ Prof. Mr. H. L. Bakels: *Macht en onmacht in het privaatrecht*. Inaug. rede, Groningen 1965. Uitg. Mij. N.V. AE. E. Kluwer, Deventer 1965.

Juist omdat de staking beoogde een hogere beloning voor de wel-georganiseerde dan voor de niet-georganiseerde werknemers in het leven te roepen, was de positie van de vakbonden juridisch bijzonder zwak. Immers, zoals de President van de Rechtbank terecht overwoog, bepaalt art. 2 lid 5 sub c van de Wet op het Algemeen Verbindend en Onverbindend Verklaren van Collectieve Arbeidsovereenkomsten van 1937, dat van de verbindendverklaring zijn uitgesloten bepalingen, die ten doel hebben een ongelijke behandeling van georganiseerden en ongeorganiseerden teweeg te brengen. Blijkens de Memorie van Antwoord van de Ministers van Sociale Zaken en Justitie is deze bepaling, die door hen uit het voorontwerp Aalberse is overgenomen, voorgesteld omdat ook naar hun oordeel organisatiedwang niet behoort te worden opgelegd, ook niet op indirecte wijze door bepalingen, die bijzondere voordelen toekennen aan georganiseerden boven ongeorganiseerden. De door de vakbonden beoogde discriminatie zou dus wel in een C.A.O. kunnen worden neergelegd maar een dergelijke C.A.O. zou nimmer algemeen verbindend verklaard mogen worden. Werkgevers zouden, door te bedanken voor het lidmaatschap van de werkgeversvereniging, die voornemens is een C.A.O. met de betwiste discriminatie te sluiten zich eenvoudig kunnen onttrekken aan de verplichting om aan georganiseerde werknemers een hoger loon te betalen²⁾. Er zou dus een discriminatie in het kwadraat ontstaan, al naar gelang een wel-georganiseerde werknemer werkzaam zou zijn bij een wel- of niet-georganiseerde werkgever. Onder deze omstandigheden is het hoogst twijfelachtig, of de Stichting van de Arbeid — of bij gebrek aan overeenstemming het College van Rijksbemiddelaars — *wel* een C.A.O. zou goedkeuren (bij gebreke van welke goedkeuring een C.A.O. niet in werking kan treden: art. 14 lid 1 B.B.A.), die door datzelfde College van Rijksbemiddelaars *niet* algemeen verbindend zou mogen worden verklaard (art. 15, lid 1 B.B.A.).

Doch er is meer. Nederland heeft ondertekend, doch nog niet geratificeerd, het Europees Sociaal Handvest, vastgesteld door de Raad van Europa te Turijn op 18 oktober 1961 (Tractatenblad 1962, 3). Daarbij verbindt Nederland zich o.m. (Partie II art. 4 aanhef en lid 3) „à reconnaître le droit des travailleurs masculins et féminins à une rémunération égale pour un travail de valeur égale”. Wanneer discriminatie tussen mannen- en vrouwenarbeid reeds verboden wordt, is a fortiori verboden discriminatie tussen gelijke arbeid van mannen onderling. De discriminatie zou zelfs nog in een tweede opzicht in strijd komen met het Europees Sociaal Handvest, namelijk indien de reeds van werknemerszijde geuite wens zou worden ingewilligd de toeslag op het loon (bijv. f. 50 per jaar, eventueel pas uit te betalen bij het bereiken van de leeftijd van 65 jaar) niet toe te kennen aan alle georganiseerde werknemers, doch uitsluitend aan de werknemers, die lid zijn van een vakbond, die weer is aangesloten bij één van de drie grote, in de Stichting van de Arbeid samenwerkende, centrales (N.V.V., N.K.V. en C.N.V.). Wordt immers ook nog gediscrimineerd tussen — globaal gezegd — representatief verklaarde organisaties en categorale organisaties, dan wordt daarmee in wezen de vrijheid van vakvereniging om zeep gebracht. Wordt het lidmaatschap van een erkende organisatie financieel aantrekkelijk gemaakt en dat van een

²⁾ Bedankt een werkgever voor het lidmaatschap *na* het sluiten van de C.A.O., dan eindigt zijn gebondenheid pas bij het verstrijken van de termijn, waarvoor de C.A.O. is aangegaan (art. 10, Wet C.A.O.).

niet-erkende organisatie ontmoedigd, dan zal de laatste zich uiteindelijk financieel niet kunnen handhaven. Daarmede wordt dan tegelijk in strijd gehandeld met par. 6 van genoemd handvest, luidende: „Tous les travailleurs et employeurs ont le droit de négocier collectivement”.

Had de President van de Haagse Rechtbank zich moeten onthouden van een bevel of verbod?

De Hoge Raad heeft in het Panhonlibco-arrest de Presidenten in kort geding in het algemeen voorgehouden, dat een President in kort geding zich moet onthouden van het geven van een bevel of verbod (dus de vordering van de werkgevers moet afwijzen), indien de President, hoewel geroepen om ordenend op te treden, beslissingen zou moeten nemen, waarvan de draagwijdte bezwaarlijk valt te overzien. Ingrijpen zou dan immers moeilijk met deze ordenende taak zijn te verenigen. M.a.w. de President in kort geding mag in kort geding een vordering afwijzen, ook al zou hij van mening zijn, dat de rechter in de hoofdzaak (dus in de gewone procedure) de vordering van de eiser waarschijnlijk gegrond zou achten. In het onderhavige geschil hebben de bonden de President gewezen op deze mogelijkheid om te ontkomen aan het nemen van een beslissing op een zo delicaat terrein.

De President van de Haagse Rechtbank heeft echter niet de gemakkelijkste weg gekozen. Terecht, naar mijn oordeel. Immers, voor toepassing van de door de Hoge Raad als vingerwijzing aangegeven escape is — voor zover het dergelijke arbeidsgeschillen betreft — slechts reden, indien het betreft de hiervoor bedoelde geschillen, waarbij het onder het mom van een rechtsstrijd in wezen gaat om een belangen- en machtsconflict. Maar wil men de President de kans geven zich aldus te retireren uit een geschil omtrent een dreigende staking, dan dienen de bonden ervoor te zorgen, dat er inderdaad slechts is sprake van een zodanig belangenschil, dat rechtsvragen nauwelijks aan de orde kunnen komen. M.a.w. men moet dan zorgen, dat de staking een doel heeft, waarvan men niet kan zeggen, dat het zonder meer rechtmatig of zonder meer onrechtmatig is. Dat is voor een vakbond eenvoudig genoeg. Slechts enkele stakingen zijn zonder meer rechtmatig (bijv. om de werkgever te nopen tot naleving van wettelijke of contractuele verplichtingen, terwijl een rechtsweg ontbreekt of faalt). Slechts enkele stakingen zijn zonder meer onrechtmatig (bijv. bij grote onevenredigheid tussen doel en middel; wanneer met de staking beoogd wordt een onrechtmatig doel te bereiken, zoals een zwart loon; wanneer een rechtsweg open staat om het doel der staking te bereiken³⁾). Tussen die twee uitersten is een zeer breed terrein, waarin een staking niet zonder meer rechtmatig of zonder meer onrechtmatig is. Wordt bijv. een loonsverhoging gevraagd, die niet in strijd is met enig overheidsvoorschrift, dan staat er geen rechtsweg open, indien de werkgevers aan de eisen niet willen voldoen. Een staking zou dan dus geen vorm van verboden eigenrichting zijn.

Dit brede terrein, waar binnen het voor een President raadzaam zal zijn het geven van een bevel of verbod achterwege te laten, hebben de bonden in het onderhavige geval verlaten door een staking te proclameren ter inwilliging van een eis, die duidelijk in strijd is met de wet en met een verdrag⁴⁾ (dat weliswaar door Nederland slechts ondertekend en nog niet geratificeerd is, doch dat door reflexwerking reeds thans

³⁾ Pres. Rb. Rotterdam 24 januari 1955, N. J. 1955/100, betreffende staking bij Hensen over de instelling van een ondernemingsraad.

zijn invloed kan doen gelden⁵⁾) en dus een duidelijk onrechtmatig doel had. In zo'n geval behoort een President zich niet te onthouden van een bevel of van een verbod. Integendeel, het achterwege laten ervan zou een tekortschieten van de President zijn, wiens rechterlijke taak immers is het mogelijk maken van rechtmatige dwang en het weren van onrechtmatige dwang. Men kan ook moeilijk zeggen, dat het stakingsverbod, dat hier werd opgelegd, een beslissing was, waarvan de draagwijdte moeilijk zou zijn te overzien. De gevolgen van een uitgebroken staking zijn soms moeilijker te overzien dan die van een afgewende staking.

Stakingsrecht: hoe komen wij tot een wettelijke norm?

Legt men de uitspraak van de President in Den Haag naast die van het Panhonlibco-arrest, dan is een teleurstelling aan de zijde van de werknemers begrijpelijk: in beide gevallen werd de staking onrechtmatig geacht. Het is echter niet juist hieruit de conclusie te trekken, dat het stakingsrecht in Nederland een dode letter is. Veeleer moet men erop wijzen, dat er noch bij het geschil Sphinx-Céramique en Mosa noch bij het Panhonlibco-geschil sprake was van een normaai geschil over lonen en andere arbeidsvoorwaarden; in het eerste geschil niet, omdat men probeerde een onwettige discriminatie te introduceren; in het tweede geschil niet, omdat er daar geen geschil bestond tussen de stakende havenarbeiders en de getroffen werkgevershavenbedrijven, maar tussen de schepelingen en de reders van de Panhonlibco-schepen, terwijl het Panhonlibco-arrest juist duidelijk laat blijken, dat veel eerder een rechtvaardigingsgrond aanwezig zou zijn geacht, indien de staking ten doel had gehad de positie van de stakende werknemers zelf te verbeteren.

De uitspraak van de President van de Haagse Rechtbank heeft ten gevolge gehad, dat men opnieuw sterk aandrang op de regering uitoefent om te komen tot een wettelijke regeling van het stakingsrecht. Bij een wettelijke regeling staat men echter voor dezelfde moeilijkheid, waarvoor de rechter staat, namelijk het vinden van een maatstaf ter beoordeling van de vraag, welke stakingen rechtmatig zijn en welke niet, in welke gevallen de eisen t.a.v. lonen en verdere arbeidsvoorwaarden van de werknemers rechtvaardig zijn en in welke gevallen niet. Voorgesteld wordt deze maatstaf hierin te zoeken, dat een staking, geproclameerd door een rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging van werknemers in beginsel rechtmatig is en een staking, door anderen (bijv. een actie-comité) geproclameerd of spontaan ontstaan, in beginsel onrechtmatig is. Op het eerste oog is deze maatstaf voor een jurist onaanvaardbaar. Het wezen van het recht ligt in de gelijkheid en de evenredigheid. Wanneer A en B hetzelfde doen, moet de juridische beoor-

⁴⁾ Men zou ook nog kunnen wijzen op art. 11 lid 1 en art. 14 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, gesloten op 4 november 1950 te Rome, in Nederland goedgekeurd bij de wet van 28 juni 1954, Stbl. 335; art. 2 lid 1, art. 7 en art. 23 lid 4 van de Universele verklaring van de rechten van de mens, geproclameerd in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 10 december 1948, art. 2, art. 3 lid 1, art. 8 lid 2 en art. 11 van Conventie 87 van de Internationale Arbeidsorganisatie betreffende de vrijheid van vakorganisatie en de bescherming van het recht van vakorganisatie van 17 juni 1948 en art. 1 van Conventie no. 98 van de Internationale Arbeidsorganisatie van 1 juli 1949.

⁵⁾ Vgl. Prof. Jhr. Mr. H. F. van Panhuys, N. J. B. 1963, blz. 77 betreffende de reflexwerking van de Schikking van Madrid van 1891 inzake de valse aanduiding van herkomst van handelswaren tot welke overeenkomst Nederland niet is toegetreden.

deling van hun gedrag niet uiteenlopen. Als B, door handeling x te verrichten, onrechtmatig handelt, dient A bij het verrichten van handeling x eveneens onrechtmatig te handelen. De handeling wordt niet rechtmatig, omdat A deze heeft verricht. Dat is slechts het geval, indien A een eigen recht heeft, dat B niet bezit. „Alles wat ik doe, is welgedaan”, ook al zou de zelfde handeling, door een ander verricht, onrechtmatig zijn: dat zou de positie van de vakbond gelijk maken aan die van Von Münchhausen, die zich aan zijn eigen haren uit het moeras trok ⁶⁾.

Bij nadere beschouwing zou evenwel de maatstaf, hoezeer ook theoretisch onjuist, tot praktisch bevredigende resultaten kunnen leiden. Een jurist mag zijn geweten sussen, indien het onrechtvaardige uitgangspunt doorgaans leidt tot rechtvaardige resultaten. Vertrouwt men op het verantwoordelijkheidsgevoel van de rechtspersoonlijkheid bezittende vakverenigingen, dan zou men kunnen zeggen, dat door deze organisaties slechts dan tot staking zal worden opgeroepen, indien het doel gerechtvaardigd is. De bereidheid om over het principiële bezwaar heen te stappen is echter wel aanmerkelijk bekoeld door de onderhavige stakingsdreiging. De staking beoogde immers een onrechtmatig doel, hoewel deze uitging van twee van de drie grote centrales (N.K.V. en N.V.V.) en twee daarbij aangesloten erkende bonden. Het is dus wel bijzonder ontactisch geweest om op het punt van de kwestie georganiseerden/niet-georganiseerden door een erkende vakbond tot staking te laten oproepen, terwijl juist binnenkort te verwachten is een wetsvoorstel van Minister Samkalden tot wettelijke regeling van het stakingsrecht, waarbij waarschijnlijk de bestreden maatstaf zal worden gehanteerd. Hoe kan men vertrouwen in deze maatstaf ter onderscheiding van rechtmatige en onrechtmatige stakingen hebben, wanneer juist in het onderhavige geschil blijkt, dat deze faalt?

In een radio-uitzending, die de V.A.R.A. n.a.v. dit kort geding op 5 februari jl. aan het stakingsrecht heeft gewijd, werd de verwachting uitgesproken, dat na de totstandkoming van de wettelijke regeling van het stakingsrecht korte gedingen als de onderhavige tot het verleden zouden behoren. Deze verwachting is m.i. ongegrond. Hoe ook een wettelijke regeling van het stakingsrecht zal uitvallen, men kan moeilijk verwachten, dat daarin de rechter zal worden gelast machteloos toe te zien, indien de staking in strijd met de wet zou zijn.

Het is een curieuze gedachte, dat de vakbonden, indien zij er op aandringen, dat Nederland zal overgaan tot

⁶⁾ Theoretisch meer aanvaardbaar zou de regeling zijn, indien deze wordt geformuleerd als een bewijsvermoeden. Dus als volgt: een door een rechtspersoonlijkheid bezittende vakvereniging van werknemers uitgeroepen staking wordt, behoudens tegenbewijs, vermoed rechtmatig te zijn; een door anderen uitgeroepen of spontaan ontstane staking wordt, behoudens tegenbewijs, vermoed onrechtmatig te zijn. De omkering van de bewijslast zou reeds — vooral in kort geding — een groot voordeel voor de bonden zijn. Afzwakking tot bewijsregel betekent tevens een verbetering van de positie t.a.v. de stakingen, die door actiescomités zijn uitgeroepen of spontaan zijn ontstaan; dergelijke stakingen kunnen een doel hebben, dat dichter staat bij de werkelijke wensen of grieven van de betrokken werknemers dan centraal geleide stakingen ter realisering van door vakbondsbestuurders geconstrueerde verlangens. Als bewijsregel geformuleerd kan men een parallel trekken met een gedachte, die wel bij de vergelijkende reclame wordt gelanceerd: publikatie van een vergelijkend warenonderzoek wordt behoudens tegenbewijs, vermoed, rechtmatig te zijn, indien deze afkomstig is van een onpartijdige buitenstaander (zoals bijv. de Ned. Consumentenbond); zij wordt behoudens tegenbewijs, vermoed, onrechtmatig te zijn, indien deze afkomstig is van een mededinger.

ratificatie van het Europees Sociaal Handvest — omdat daarin ook het stakingsrecht wordt erkend —, daarmede tegelijkertijd zouden bereiken, dat het discriminatieverbod in volle omvang (erkende vakvereniging/niet-erkende vakvereniging, georganiseerde werknemer/niet-georganiseerde werknemer, mannelijke werknemer/vrouwelijke werknemer) in Nederland van kracht zou worden. Dit Handvest zou, het stakingsrecht in het algemeen erkennende, de onderhavige staking meteen onrechtmatig verklaren.

Laten de vakbonden vrede met de uitspraak hebben in de gedachte, dat het stakingsrecht in het algemeen onverlet blijft, dat vergoeding van de vakbondscontributie door de werkgevers uiteindelijk niet in het belang is van de zelfstandige positie van de vakbonden ⁷⁾ en dat een staking van enige omvang die langer dan drie weken duurt, ook voor de vakbonden weinig aantrekkelijk is, wier aanzienlijke weerstandskassen immers slechts voor een gering deel uit liquide middelen en andere liquiditeiten bestaan en voor het grootste deel uit vermogensbestanddelen, die niet op korte termijn liquide zijn te maken.

Rotterdam.

Prof. Mr. W. J. SLAGTER.

⁷⁾ Prof. Dr. J. F. Haccoü, Overlegperikelen, Tijdschrift voor Vennootschappen, Verenigingen en Stichtingen, december 1965, blz. 205 e.v.

STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

opgericht 1929

Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6, tel. (010) 256520

Het Nederlandsch Economisch Instituut verricht research met het doel te komen tot in de praktijk uitvoerbare oplossingen voor vraagstukken op het gebied van:

Europese integratie	ruimtelijke ordening
afzet en prijs	investeringsplanning
vestigingsplaats	verkeer en vervoer
rentabiliteit en kostprijs	gemeentefinanciën
structuur van bedrijfstakken	ontwikkelingsprojecten
conjunctuur	industrialisatie
loon- en salarisbeleid	arbeidsmarktverhoudingen
efficiency	consumptiegewoonten

Deze en soortgelijke onderzoeken worden verricht door een omvangrijke en ervaren wetenschappelijke staf welke, waar gewenst, samenwerkt met specialisten uit andere vakgebieden.

Opdrachten worden aanvaard van het bedrijfsleven, de overheid en instellingen, zowel in binnen- als buitenland.

Werd de vermogensaanwasdeling de laatste tijd in verschillende rapporten uitvoerig behandeld, het investeringsloon werd meer stiefmoederlijk be-
deeld. Na eerst het begrip investeringsloon te hebben ontleed, beziet schrijver enige institutionele, sociale en economische aspecten, die z.i. een nadere behandeling verdienen. Op een aantal economische problemen wordt wat dieper ingegaan, t.w. de gevolgen die invoering van een investeringsloon zou hebben voor de conjunctuurpolitiek, de investeringen en het prijsniveau. Schrijver pleit er ten slotte voor het investeringsloon even fundamenteel te onderzoeken als met de vermogensaanwasdeling reeds geschiedde.

Het investeringsloon als Assepoester

Er is in de laatste tijd heel veel geschreven en gesproken over de vermogensaanwasdeling. Het investeringsloon echter is als Assepoester behandeld. In Duitsland is de situatie precies andersom. Daar is in de afgelopen jaren over het investeringsloon een hele bibliotheek verschenen; daarentegen is er over de vermogensaanwasdeling maar weinig te vinden. Er is dus alle aanleiding om in ons land nog eens de aandacht voor het investeringsloon te vragen. Maar daartoe is nodig het begrip investeringsloon eerst nader te omlijnen.

Wat is investeringsloon?

Het investeringsloon is geen vorm van *winstdeling*, want het wordt toegekend onafhankelijk van de vraag of er winst is gemaakt. Bovendien is hij, die van een winstdeling profiteert, vrij in de besteding van het hem toegekende bedrag. Bij het investeringsloon daarentegen is de bevoordeelde, althans voor een bepaalde periode, niet vrij om het toegekende bedrag voor consumptie aan te wenden. Het moet als een gespaard bedrag voor belegging worden gebruikt.

Voorts moet ook verschil worden gemaakt tussen een *investeringsaandeel* en een *investeringsloon*. Het investeringsaandeel wordt gerelateerd aan de winst, het investeringsloon daarentegen is een bepaald bedrag dat, onafhankelijk van de winst, iedere week wordt toegekend. Dientengevolge zijn de procedures, die bij het investeringsaandeel en het investeringsloon worden gevolgd ook verschillend. Het toekennen van een investeringsaandeel geschiedt eenmaal per jaar wanneer de winst is vastgesteld. Daarentegen moet het investeringsloon als een bepaald percentage van het loon regelmatig het gehele jaar worden betaald¹⁾. Zij stemmen overeen in zoverre dat bij beide het toegekende bedrag, althans voorlopig, voor consumptie wordt geblokkeerd.

Ten aanzien van het investeringsloon zelf kunnen enkele typen worden onderscheiden. In Duitsland onderscheidt men het subtractieve, het alternatieve en het additieve investeringsloon²⁾. Deze onderscheidingen zijn niet alleen een gevolg van de bij Duitsers aangeboren neiging tot systematiek. Zij hebben ook wezenlijke betekenis. Bij het *subtractieve* investeringsloon wordt een deel van het loon voor investeringsdoeleinden gebruikt, zonder dat een loonsverhoging

is toegekend. Bij het *alternatieve* investeringsloon wordt bij een loonsverhoging een loon dat normaliter in constanten zou zijn uitbetaald — gedeeltelijk of geheel — voor investeringen vastgelegd. Bij het *additieve* investeringsloon wordt het voor investering bestemde bedrag boven het normale loon, het consumptieloon, toegekend. Daarbij kan dan bij de vaststelling van dat bedrag òf wel de stijging van de produktiviteit als plafond worden genomen òf wel boven dit plafond worden uitgegaan. In de discussies over het investeringsloon speelt het subtractieve type geen rol. Actueel daarentegen zijn het alternatieve, maar vooral het additieve investeringsloon. Met dit laatste zal ik mij daarom hoofdzakelijk bezighouden. Daarbij zal dan blijken dat het investeringsloon nog weer heel andere aspecten heeft dan de vermogensaanwasdeling³⁾.

Drie rapporten.

In het *rapport van de drie vakcentralen*, getiteld „Bezitsvorming door vermogensaanwasdeling”, tellende 92 bladzijden, wordt het investeringsloon slechts vluchtig in enkele alinea's genoemd (blz. 55 en '56). Daar waar de vermogensaanwasdeling geen uitkomst kan brengen, moet het investeringsloon optreden. Daarbij wordt gedacht o.a. aan werknemers in kleinere bedrijven en aan werknemers in dienst van verenigingen en stichtingen, die geen winst beogen. Intussen gaat het hier om een zeer grote categorie. Het Centraal Planbureau heeft een berekening gemaakt: van de 3,3 mln. werknemers in ons land zouden 1,3 à 1,85 mln. onder de vermogensaanwasdeling vallen en niet minder dan 1,45 à 2 mln. onder het investeringsloon⁴⁾. Het is daarom een wat wonderlijke zaak dat over dit investeringsloon in het rapport der vakcentralen slechts een enkele opmerking wordt gemaakt, welke betrekking heeft op het gevaar dat het investeringsloon tot prijsverhogingen kan leiden omdat de werkgevers in de verleiding kunnen komen de verschuldigde bedragen in hun kostprijzen op te nemen. Maar heel zwaar tilt het rapport hieraan niet. Want wat geschiedt er? Hetzelfde wat ondernemingen doen die de zelffinanciering toepassen. Ook zij berekenen zodanige prijzen dat er grote winsten worden verkregen die het mogelijk maken een belangrijk deel van die winsten voor investeringen te bestemmen. En dan heeft — aldus het rap-

¹⁾ Nog enige andere verschillen noemt Drs. W. H. J. Reynaerts: „Inkomensverdeling, investeringsaandeel en investeringsloon”, *Economie*, januari 1965, blz. 157-158.

²⁾ Axel-Bérnd Stiller: „Probleme einer Investivlohnregelung”, *Gewerbliche Monatshefte*, maart 1965, blz. 133.

³⁾ In een artikel in het tijdschrift *Socialisme en Democratie* van oktober 1964, getiteld „Vermogensaanwasdeling” noemde ik een viertal verschillen tussen beide (blz. 682).

⁴⁾ Algemene Premiespaarwet, bijlage I bij de Memorie van Antwoord, Witte stukken, zitting 1964-1965, no. 7024, blz. 20.

port — deze zelffinanciering nog het nadeel dat zij leidt tot de verrijking van een kleine groep, terwijl het investeringsloon gelijkmatiger bezitsverhoudingen nastreeft.

Toch acht het rapport het gevaar van de prijsverhogende werking van het investeringsloon wel van dien aard dat het investeringsloon alleen wordt aanvaard wanneer de ondernemingswinst te kort schiet. Om dit te constateren zal een vergunning voor het toepassen van het investeringsloon nodig zijn. Dit is het enige economische aspect van het investeringsloon dat het rapport vermeldt. Andere economische problemen blijven onbesproken. Ook aan de institutionele en sociale aspecten van het investeringsloon wordt geen enkele aandacht gegeven. Men ziet: het investeringsloon komt in het rapport niet uit de verf. En dat hoewel het bestemd is voor de meerderheid der werknemers te gelden!

Het rapport van het Centraal Planbureau, dat als bijlage bij de Memorie van Antwoord van de Algemene Premiespaarwet werd gevoegd en waarvan ik reeds melding maakte, is eveneens zeer kort waar het het investeringsloon betreft. De betreffende passage beslaat van de 40 bladzijden slechts ruim een halve bladzijde (blz. 14). Deze summiere behandeling is verklaarbaar omdat het C.P.B. zijn studie ondernam naar aanleiding van het rapport van de vakcentralen.

De opmerkingen die worden gemaakt betreffen vooral de institutionele kant van het investeringsloon, waar bij een onderscheid wordt gemaakt tussen een vrijwillig aanvaarde regeling en een regeling die door de overheid wordt opgelegd. Daarna volgen enige opmerkingen over de dekking van de kosten van het investeringsloon bij het overheidspersoneel en werkers bij sociale instellingen (bijv. ziekenhuizen). Ook hierbij gaat het om het kostenverhogend effect van het investeringsloon. Maar daarbij blijft het.

Ten slotte het rapport van de Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden, getiteld „Wegen naar bezitsvorming” en geschreven als antwoord op het rapport der vakcentralen. Ook hier komt het investeringsloon er wel erg bekaaid af (blz. 76-77). Het rapport veroordeelt in het voorstel der vakcentralen dat daarin „ten onrechte de indruk (wordt) gewekt, dat het mogelijk zou zijn aan de werknemers een additioneel inkomen toe te kennen dat uitgaat boven het „normale” binnen de daarvoor aanwezige „ruimte” vastgestelde loon” (blz. 76). Want dit leidt tot een inflatoire prijsontwikkeling. Met andere woorden: wanneer een investeringsloon wordt vastgesteld dan moet het komen uit de voor een loonsverhoging beschikbare ruimte. Het investeringsloon mag niet uitgaan boven het cijfer dat de stijging van de produktiviteit voor een verhoging van het normale loon toestaat.

Het is te betreuren dat de samenstellers van het rapport zich niet de moeite hebben getroost om na te gaan wat er gebeurt wanneer het investeringsloon inderdaad wordt betaald uit de ruimte, beschikbaar voor loonsverhoging. Want de meerdere produktie, door de stijging der produktiviteit verkregen, kan alleen worden afgezet, wanneer tegelijkertijd de vraag stijgt. Maar wanneer een loonsverhoging, die mogelijk is door de stijging der produktiviteit, de bestemming van een investeringsloon verkrijgt, dan blijft de stijging der vraag achterwege en ontstaat onderconsumptie. In een tijd als wij thans beleven, zullen de

werkgevers er weinig voor voelen de toegenomen produktie tegen lagere prijzen af te zetten. Veeleer moet worden verwacht: inkrimping der produktie, minder investeringen, stagnatie van de groei en gevaar voor werkloosheid. Maar deze deflatoire mogelijkheid wordt door het rapport geheel veronachtzaamd.

Toch was er alle aanleiding op dit onderwerp in te gaan. In Duitsland verdedigen velen de stelling dat het investeringsloon juist additioneel moet worden toegekend. Bekend is daar de leuze, die de vooraanstaande Rooms-Katholieke econoom-socioloog Prof. Dr. Oswald von Nell-Breuning overal doet horen: „Sparen ohne Konsumverzicht”⁵⁾. Eenzelfde opvatting vindt men bij Dr. Alois Oberhauser in zijn geschrift „Die wirtschaftlichen Auswirkungen und Grenzen des Investivlohnes”⁶⁾. Aan het slot zijn conclusies samenvattend stelt hij (blz. 65):

„Um eine deflationistische Wirkung zu vermeiden, müssten die Investivlöhne zusätzlich zum bisherigen Lohn und der „normalen” Lohnerhöhung, soweit sich diese am Produktivitätsfortschritt ausrichtet, gewährt werden”.

Blijkbaar is de samenstellers van het werkgeversrapport deze literatuur niet bekend geweest.

Institutionele, sociale en economische aspecten.

Het institutionele aspect. De vraag doet zich voor of een vrijwillige dan wel een gedwongen regeling moet worden toegepast. Bij een vrijwillige regeling kan worden gedacht aan een toepassing via de C.A.O. Een wettelijke regeling behoeft niet altijd een gedwongen regeling te zijn. De wet kan, ten einde een goede ontwikkeling van het instituut investeringsloon te bevorderen, voorschriften geven waaraan een sanctie ontbreekt, in de trant van onze Wet op de Ondernemingsraden. Een wet, die dwingende voorschriften inhoudt, kan het karakter hebben van een raamwet, waarbinnen aan ondernemingen en bedrijfstakken een zekere vrijheid van beweging wordt gelaten. Daarbij behoeft de wet niet direct voor het gehele bedrijfsleven te gelden, maar kan de invoering geleidelijk geschieden en wel eerst in die delen van het bedrijfsleven, die daarvoor het meest in aanmerking komen.

Een andere institutionele vraag: moet het investeringsloon per onderneming, per bedrijfstak of nationaal worden georganiseerd? Aan alle drie de mogelijkheden zijn voor- en nadelen verbonden⁷⁾.

Voorts zullen, wanneer het investeringsloon op uitgebreide schaal wordt ingevoerd, enorme bedragen moeten worden belegd. Met die beleggingen zou o.a. een sociale beleggingsgemeenschap (S.B.G.) zich kunnen belasten. Maar daarmee zou zich bij een dergelijke S.B.G. een geweldige machtsconcentratie voltrekken. Op de richting waarin de nationale investeringen zich voltrekken zou een grote invloed kunnen worden uitgeoefend. Om misbruiken te voorkomen zal de samenstelling en werkwijze van het bestuur van de S.B.G. van groot belang zijn, terwijl ook aan de controle op de gesties van het bestuur aandacht zal moeten worden gegeven. Ten einde een te grote macht bij één S.B.G. te voorkomen, is ook gesuggereerd dat

⁵⁾ Internationale Tagung der Sozialakademie Dortmund, Ertragsbeteiligung der Arbeitnehmer, herausgegeben von Prof. Helmut Duvernell, Berlin 1963, passim.

⁶⁾ Paderborn z.j.

⁷⁾ Dit onderwerp behandelde ik nader in mijn artikel: „Het investeringsloon” in „E.-S.B.” van 30 januari 1963, blz. 97-98.

het bedrag, waarover een S.B.G. de beschikking krijgt, zou moeten worden beperkt. Er zou dan een aantal van dergelijke instellingen worden gevormd, waardoor het gevaar van machtsconcentratie bij één grote instelling zou worden afgewend. Ik kan intussen in dit artikel niet op deze en andere institutionele problemen van het investeringsloon uitvoerig ingaan. Vandaar dat ik volsta met hen te vermelden.

Hetzelfde zou ik willen doen ten aanzien van de sociale kant van het investeringsloon. Ook hier zou ik met de vermelding van een aantal moeilijke onderwerpen willen volstaan. Wanneer bij een C.A.O. zowel het normale loon als het investeringsloon zouden moeten worden vastgesteld, dan zal het moeilijker worden tot overeenstemming te komen en zal de kans op grote conflicten toenemen. In ieder geval zal eerst overeenstemming moeten worden bereikt over de vraag of het investeringsloon uit de beschikbare ruimte dan wel additioneel moet worden toegekend. Maar zelfs als deze overeenstemming is bereikt, zal bij de werkgever nog de neiging bestaan ten aanzien van het normale loon, minder toeschietelijk te zijn dan wanneer geen investeringsloon zou bestaan.

Ook het verschil tussen loonintensieve en kapitaalintensieve ondernemingen of bedrijfstakken doet zich hier gelden. Reeds thans worden loonintensieve ondernemingen of bedrijfstakken relatief zwaarder belast dan kapitaalintensieve. Dit effect wordt versterkt door invoering van het investeringsloon. En dat terwijl loonintensieve ondernemingen of bedrijfstakken (de dienstensector!) veelal minder behoefte hebben aan investeringskapitaal en derhalve van de mogelijkheid om van dit kapitaal te profiteren weinig gebruik zullen maken, hoewel zij het gezamenlijk hebben gevormd. Gaat men dergelijke groepen ondernemingen of bedrijfstakken van het investeringsloon uitsluiten, dan zullen zij wegens de „magneetwerking” op den duur moeilijkheden krijgen bij het vinden van goed personeel.

Er moeten dus nog wel enige institutionele en sociale problemen van het investeringsloon worden opgelost alvorens het kan worden ingevoerd. Ook economische problemen vragen nog de aandacht. Op een drietal ga ik in het onderstaande nader in.

De conjunctuur.

Welke invloed gaat er van het investeringsloon uit op de conjunctuurpolitiek? Tegenwoordig beleven wij voortdurend boven de stijging der produktiviteit uitgaande loonsverhogingen. Het zou bepaald onjuist zijn om zulks als de enige oorzaak der huidige inflatoire ontwikkeling te beschouwen. Ook invloeden van het buitenland doen zich hier gelden. Toch staat wel vast dat de huidige loonpolitiek de inflatoire ontwikkeling stimuleert. Nu is juist de bedoeling van het investeringsloon die inflatoire ontwikkeling te beteugelen door de consumptie binnen de perken te houden. Wordt het investeringsloon aan arbeiderszijde goed begrepen, dan zal men het investeringsloon aanvaarden als middel tot meer vermogensspreiding en tevens als middel tot een betere inkomensverdeling dan de loonsverhogingen die door prijsverhogingen telkens weer ten dele worden geannuleerd. Aldus kan de oververhitte conjunctuur eerder plaats maken voor een gezonde economische groei.

Er is nog een ander punt. Ons conjunctuurpolitieke instrumentarium wordt zwakker. De loonpolitiek koerst

duidelijk in de richting van de vrijheid. Het normale loon zal, zolang de overspannen arbeidsmarkt duurt, in de beheersing der conjunctuur wellicht nog slechts een ondergeschikte rol spelen. Er is aanleiding voor de veronderstelling dat deze verzwakking van het loonpolitieke instrumentarium ons op den duur ongelukken zal bezorgen. Geschiedt zulks, dan zal de wens naar vrijheid weer plaats maken voor de roep naar een behoorlijk uitgerust instrumentarium van conjunctuurpolitiek, ook al zal de invloed van de overheid op het economisch leven daarbij toenemen. Welnu, dan kan niet alleen de bepaling van het normale loon, maar ook de vaststelling van het investeringsloon in dat instrumentarium een belangrijke rol spelen. Al naar gelang de conjunctuur zich ontwikkelt, kan met beide worden gemanipuleerd.

De investeringen.

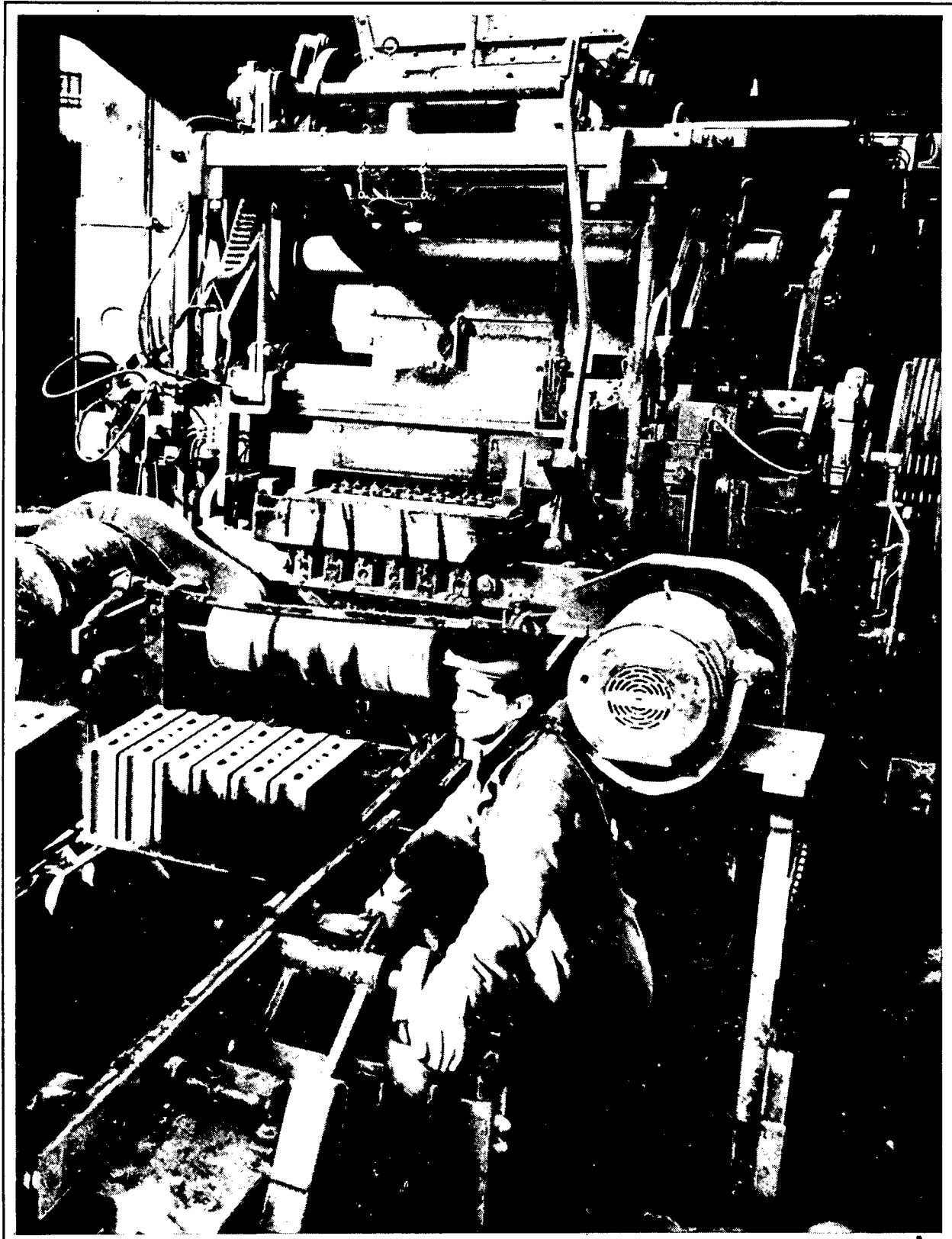
Het investeringsloon heeft ten doel een deel van het bedrag, dat voor zelffinanciering wordt bestemd, ten goede te doen komen aan de werknemers in plaats van aan de aandeelhouders. De vraag rijst of daardoor de drang bij de ondernemers om te investeren zal worden beperkt. Zou dit het geval zijn dan zou de economische groei worden belemmerd. Mij dunkt, dat hier psychologische en economische factoren in het spel zijn. Het is wat speculatief om zich aan voorspellingen te wagen hoe de ondernemers psychologisch zullen reageren. Veel zal afhangen van de voorbereiding, de inhoud en de uitvoering van de regeling. Voor het scheppen van het juiste klimaat zal hier voorzichtigheid geboden zijn.

Economisch zal van grote invloed zijn of de hoogconjunctuur blijft voortduren. Is dat het geval dan is er een redelijke kans dat de drang om bij te blijven en uit te breiden zal prevaleren. Mechanisatie en rationalisatie blijven dan aan de orde van de dag. Eventueel zou het toepassen van het investeringsloon nog aantrekkelijk kunnen worden gemaakt door het toekennen van belastingfaciliteiten.

Overigens speelt de juridische vorm der onderneming hierbij ook nog een grote rol. N.V.'s die voor hun nieuwe investeringen uit de zelffinanciering putten, kunnen het investeringsloon betalen in aandelen van de eigen onderneming. Het aan investeringsloon betaalde bedrag blijft dan ter beschikking van de onderneming. In de liquiditeit komt geen verandering. De hoogte van het dividend houdt rekening met de resultaten der exploitatie. Bij een geringere winst kan met een lagere uitkering worden volstaan. Er is ook niet de plicht tot terugbetaling, welke aanwezig is wanneer de onderneming voor het betalen van het investeringsloon debiteur wordt van een derde. Voorts wordt bij deze vorm van betaling van het investeringsloon het belang, dat de werknemer bij het welzijn der onderneming heeft, geaccentueerd. Intussen staat daartegenover het ernstige bezwaar dat de werknemer een dubbel risico loopt wanneer het met de onderneming mis gaat. Want dan heeft hij de kans behalve zijn betrekking ook nog het bedrag van zijn investeringsloon te verliezen.

Voor ondernemingen, die niet de vorm van een n.v. hebben, ligt de toepassing van het investeringsloon moeilijker. De persoonlijke ondernemer zal dan het bedrag aan investeringsloon storten bijv. bij een sociaal beleggingsfonds. Voor het toepassen van de voor-

 WOON-EN WERKRUIMTE VRAAGT:
ONTWIKKELING, **FABRICAGE**,
HANDEL, UITVOERING, FINANCIERING!

VERENIGDE BEDRIJVEN BREDERO N.V. NIEUWE GRACHT 6 · UTRECHT · TELEFOON 030-16481

genomen nieuwe investeringen kan hij het gestorte bedrag dan wel terugontvangen, maar — anders dan bij de m.v. — wordt hij dan debiteur van het sociaal beleggingsfonds. Er moet dan een vast rentebedrag worden betaald, hetgeen vooral drukkend kan werken bij minder gunstige financiële resultaten. Voorts zal wellicht een regeling voor de terugbetaling moeten worden getroffen. Een en ander kan de drang tot investering minder gunstig beïnvloeden.

Alles bij elkaar genomen wijst dit op de wenselijkheid om met de toepassing van het investeringsloon bescheiden te beginnen. De resultaten kunnen dan worden afgewacht. Oberhauser stelt als maximum 5 pCt. van het loon ⁸⁾.

Het prijsniveau.

Ten slotte nog een laatste economische vraag: hoe zal het gaan met het prijsniveau? Zullen de ondernemers niet trachten het bedrag aan investeringsloon onder de onkosten op te nemen en op de consument af te wentelen? Het is met name deze vraag waarop in Duitsland verschillend, in meer optimistische of in meer pessimistische zin, wordt geantwoord ⁹⁾. Naar mijn mening is de moeilijkheid vooral dat de invloed van het investeringsloon op de verschillende delen van het bedrijfsleven zo uiteenloopt. Expansie heeft vooral plaats in de industrie. Het is vooral in die sector dat een uitbreiding geheel of ten dele uit de zelffinanciering wordt betaald. Voor een prijsverhoging is er dan geen aanleiding.

Maar er zijn allerlei bedrijfstakken waar uitbreiding en zelffinanciering van geen of veel minder betekenis zijn. Men denke in dezen aan de handel, de middenstand, de landbouw en de dienstensector. In deze bedrijfstakken worden juist vele kleine ondernemingen aangetroffen. Voor vele hunner betekent een toepassing van het investeringsloon zonder meer een verzwarende van hun onkostenrekening welke zal leiden tot een drang naar prijsverhoging. De vraag ligt voor de hand of er dan geen aanleiding is de toepassing van het investeringsloon te beperken. Maar dan rijzen uiteraard voor die ondernemingen, waarvoor het investeringsloon niet geldt, problemen rond de reeds eerder genoemde magneetwerking¹⁰⁾.

Enkele Duitse onderzoekers zijn van mening dat

⁸⁾ T.a.p. blz. 64, onder b.

⁹⁾ Drs. P. J. Janssen is in een artikel: „Heeft investeringsloon van nature een prijsverhogende tendens?” in „E.-S.B.” van 8 september 1965, blz. 825-827 gematigd optimistisch. Evenzo Drs. W. H. J. Reynaerts, t.a.p. blz. 161-162.

voor de vrees van prijsverhoging door de toepassing van het investeringsloon geen aanleiding bestaat ¹⁰⁾. Zij wijzen erop dat invoering van het investeringsloon de vraag onveranderd laat, omdat het betrokken bedrag niet voor consumptie mag worden gebruikt. Er is geen hogere vraag, die de prijzen opstuwt. Het kan zijn dat bepaalde ondernemingen in staat zijn hogere prijzen te bedingen. Daarbij moet worden gedacht aan ondernemingen in bedrijfstakken, die tegenover de consument een zeer sterke positie innemen door dat zij een monopoliepositie bezitten, in een zeer onelastische vraag voorzien of reeds op volle capaciteit werken. Maar wanneer dientengevolge prijsverhogingen optreden zullen elders prijsverlagingen moeten volgen. Het algemene prijsniveau — aldus de opvatting — zal onveranderd blijven.

Ik vraag mij af of deze statische redenering wel van toepassing is op de dynamische werkelijkheid. Wij leven op dit ogenblik in een periode met een voortdurend stijgend nationaal inkomen en voortdurend stijgende prijzen, waarbij men, al naar men wil, van een kruipende, lopende of dravende inflatie kan spreken. Bovendien gaat van de consument bij prijsverhogingen maar heel weinig tegenspel uit ¹¹⁾. Onder deze omstandigheden is het weinig waarschijnlijk dat het automatisme, waarop Von Nell-Breuning en Oberhauser hun hoop hebben gevestigd, zich zal realiseren. In plaats van een terugdrukken van prijsverhogingen zijn veeleer zeer spoedig nieuwe eisen van loon- en salaristekkenden en nieuwe verhogingen van de salarissen der zelfstandigen te verwachten. Op deze wijze komt niet veel terecht van het ongedaan maken van prijsverhogingen.

Uit het bovenstaande blijkt dat het investeringsloon nog lang niet voldoende is onderzocht. Er staan nog vele vragen open. Zou het niet wat zijn voor de Vereniging voor Staaathuishoudkunde dit onderwerp voor haar jaarvergadering eens diep te laten uitspitten ¹²⁾?

's-Gravenhage.

Mr. Dr. A. A. VAN RHIJN.

¹⁰⁾ Aldus Prof. Dr. Oswald von Nell-Breuning, t.a.p. blz. 166. In dezelfde zin Dr. Alois Oberhauser, t.a.p. blz. 48-49.

¹¹⁾ Hierover vindt men goede opmerkingen bij Achim von Loesch: *Die Grenzen einer breiteren Vermögensbildung. Zur Problematik der Eigentumspolitik*, Frankfurt am Main 1965, blz. 69-73, (kein „Verbraucher-gewerkschaft” möglich).

¹²⁾ Nadat ik dit artikel geschreven had, las ik in *De Volkskrant* van 7 januari jl., dat in het bouwbedrijf bij de a.s. onderhandelingen over een nieuwe C.A.O. van werknemerszijde een investeringsloon van 5 pCt. wordt voorgesteld. Het onderwerp is dus ook reeds voor de praktijk van de sociale politiek actueel.

(I. M.)

BELEG INTERNATIONAAL
BELEG IN **Interunie**

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

Het Verslag van de Verzekeringskamer over 1964 nader bekeken

Het artikel van de heer K. de Waal in „E.-S.B.” van 26 januari jl., getiteld: „Het Verslag van de Verzekeringskamer over 1964 kritisch bekeken”, vereist een wederwoord. Eigenlijk zou dit wederwoord ten minste dezelfde omvang moeten hebben als het artikel zelf, aangezien de schrijver bij vrijwel elk onderwerp dat hij heeft aangesneden, gestruikeld is over zijn gebrek aan kennis en inzicht ten aanzien van het levensverzekeringbedrijf. Wij zullen ons echter beperken om eerst enkele ondergeschikte punten rechtzetten en vervolgens de hoofdzaken van het artikel nader te bezien.

Belastingbesparing.

Van de onjuistheden die in dit onderdeel van het betoog van de heer De Waal schuilen, zullen wij er slechts één signaleren. De schrijver zegt dat de individueel gesloten verzekering veelal uitsluitend om het fiscaal gewin wordt gesloten. In 1964 wendde voor f. 0,9 mrd. aan nieuwe lijfrenteverzekeringen gesloten, waarbij „fiscaal gewin” een rol kan hebben gespeeld, tegen f. 4,3 mrd. kapitaalverzekeringen. De praktijk wijst uit dat omstreeks 15 pCt. van de kapitaalverzekeringen van de lijfrenteclausule is voorzien en dus „fiscaal gewin” kan opleveren; een methode, die overigens als gevolg van de nieuwe fiscale wetgeving sinds 1 juli 1964 veel van haar aantrekkelijkheid heeft verloren.

Winstdeling.

Wanneer de schrijver meent dat het winstaandeel voor verzekerden maar karig afsteekt bij de rentewinst van f. 198 mln., ziet hij een paar belangrijke feiten over het hoofd:

1. Het bedrag van f. 198 mln. moet niet alleen verdeeld worden met het winstaandeel voor individuele polishouders ad f. 17,7 mln., maar ook met de korting die in verband met de rentestand op collectieve verzekeringen wordt gegeven en die in 1964 omstreeks f. 40 mln. bedroeg, samen dus f. 57,7 mln.

2. Tegenover de bruto rentewinst ad f. 198 mln. staat o.m. een verlies op onkosten van f. 52,3 mln.

3. Uit het genoemde bedrag aan rentewinst dienen ook de noodzakelijke reserveringen (die de schrijver overbodig acht) te worden verricht, belastingen te worden betaald enz.

4. Winstdeling is nog in opkomst en omvat lang niet alle polissen. Het bedrag dat als winstaandeel wordt uitgekeerd, is gestegen van f. 10,9 mln. in 1959 tot f. 17,7 mln. in 1964.

Reserves.

Slechts een enkele opmerking over hetgeen de schrijver over de reserves zegt. Gezien het verzekerde belang is het duidelijk dat de levensverzekeringmaatschappijen over extra reserves moeten beschikken, ten einde ook onder uitzonderlijke omstandigheden aan hun verplichtingen te kunnen voldoen. De schrijver

stelt ten onrechte dat extra reserves belastingvrij van de winst mogen worden overgeboekt. Dit is niet het geval; deze mogelijkheid is beperkt tot bijschrijving op de egaliseringsreserve, die de schrijver zelf „onbetekend” noemt. Hierin kan dus geen aanleiding gelegen zijn de extra reserves op te voeren.

Taxaties.

De schrijver heeft volkomen gelijk wanneer hij meent dat er in de beleggingsposten „Vaste eigendommen” en „Effecten” stille reserves schuilen. Zijn opmerking dat de bezittingen van de maatschappijen door deze stille reserves nog aanzienlijk groter moeten zijn dan uit de cijfers is op te maken, lijdt wel enigszins aan een tekort aan objectiviteit. De balanswaarde van de beleggingen waarin stille reserves kunnen schuilen, maakt ca. 17 pCt. uit van de balanswaarde van alle beleggingen. Bovendien vermeldt het Verslag van de Verzekeringskamer dat de effecten (balanswaarde f. 1.140 mln.) een beurswaarde, c.q. geschatte beurswaarde hadden van f. 1.381 mln., zodat de stille reserve nog niet een vijfde gedeelte van de balanswaarde bedroeg.

Overigens moet worden opgemerkt, dat de stille reserves, die in enkele beleggingsposten kunnen schuilen, alleen maar als een welkome versterking van de financiële positie van het bedrijf beschouwd kunnen worden, wanneer zich moeilijke omstandigheden zouden voordoen.

Productie en roeyement.

Blijkens de gehele teneur van het artikel moet het voortijdig beëindigen van verzekeringen, dat wil zeggen wegens afkoop en roeyement, wel als een van de hoofdzaken van het betoog worden beschouwd. Hieraan immers verbindt hij de vraag of het publiek zo weinig prijs stelt op een levensverzekering of dat deze nog teveel door de maatschappijen worden opgedrongen.

De schrijver gaat er van uit dat het bij een jaarlijkse afkoop van een verzekerd bedrag ad f. 890 mln. en een roeyement ad f. 815 mln. om zeer grote bedragen gaat. Op zichzelf is dat natuurlijk waar, maar de schrijver verzuimt — zoals ook op vele andere punten — de cijfers in het juiste licht te plaatsen. Tegenover een totaal aan afkoop en roeyement ad f. 1,7 mrd. stond in 1964 een productie aan nieuwe verzekeringen ad f. 10,5 mrd. In 1962 en 1963 was de productie resp. f. 7,6 mrd. en f. 8,4 mrd. Tegen de achtergrond van deze cijfers moet het genoemde bedrag van f. 1,7 mrd. worden gezien. Ook heeft de schrijver niet vermeld dat een groot deel van afkoop en roeyement betrekking had op collectieve verzekeringen.

Hierbij is uiteraard het „weinig op prijs stellen van een levensverzekering” in het geheel niet in het geding. Afkoop van collectieve verzekeringen houdt verband met omstandigheden als uittreden uit een

collectief pensioencontract wegens het verlaten van een bedrijf en dergelijke. Ook spelen hierbij de bijzondere factoren een rol, die de Verzekeringkamer in haar Verslag opsomt. Uit het Verslag blijkt dat afkoop en roeyement tot een bedrag van f. 742 mln. plaats hadden in de collectieve sector, zodat individuele afkoop en roeyement beperkt bleven tot een verzekerd bedrag van f. 963 mln.

Wanneer men deze cijfers ziet tegen de achtergrond van de omvang van het bedrijf (totaal verzekerd bedrag f. 60 mrd.) kan de vraag of het publiek prijs stelt op een levensverzekering, slechts bevestigend worden beantwoord en blijft er geen ruimte voor de vraag of levensverzekeringen teveel worden opgedrongen.

Bovendien moet er de aandacht op worden gevestigd dat het voortijdig beëindigen van verzekeringen bepaald niet altijd geschiedt omdat men op de verzekering geen prijs meer stelt. Er kunnen zich wijzigingen in de omstandigheden voordoen waardoor de verzekering niet meer noodzakelijk is.

De schrijver vengst zich wanneer hij zegt dat de afkoop relatief sneller stijgt dan de totale verzekerde portefeuille. De portefeuille eind 1964 was 2,78 maal zo groot als die van eind 1954, het afkoopbedrag in 1964 was 2,74 maal zo groot als dat in 1954.

Een vergissing is het ook te menen dat de premies die men voor de geroyeerde verzekeringen heeft betaald, geheel nutteloos zijn uitgegeven. Voor die premies heeft men risicodekking gehad gedurende de tijd dat de verzekering bestond.

Kosten.

In dit onderdeel van zijn betoog doet de schrijver zowel een aanval op de objectiviteit van de Verzekeringkamer als op de „produktiejacht” van de levensverzekeringmaatschappijen. Hij heeft hierbij uit het oog verloren dat het onderscheid tussen acquisitiekosten en vaste lasten, dat in het Verslag van de Verzekeringkamer wordt gemaakt, een onderscheid van actuariële aard is, dat niet bedoeld en ook niet geschikt is om een conclusie op te leveren met betrekking tot de totale kosten van de productie, die uiteraard meer omvatten dan afsluitprovisie en keuringskosten. Men kan derhalve aan dit actuariële gegeven niet de vraag verbinden of de Verzekeringkamer wellicht wil verhullen dat de kostenstijging in

(I. M.)

hoge mate wordt veroorzaakt door de „produktiejacht”. De schrijver gaat wel ver wanneer hij in dit verband in de vorm van een vraag de Verzekeringkamer van het geven van een misleidend beeld verdenkt.

Overigens moet nog het volgende worden opgemerkt. Zoals ieder normaal en gezond bedrijf, voert het levensverzekeringbedrijf een actieve verkooppolitiek, die tot een krachtige groei van het bedrijf heeft geleid. Bovendien is de levensverzekeringadministratie in hoge mate arbeidsintensief, zodat de kosten van deze administratie onder de directe invloed staan van iedere beweging in het loonpeil. Modernisering van de administratie, onder andere door invoering van computers, drukt deze kosten, maar vraagt ook hoge investeringen.

Dat de actieve verkooppolitiek allerm minst een ongezonde produktiejacht inhoudt, blijkt uit hetgeen wij hiervoor opmerkten over afkoop en roeyement. Indien de productie van ca. f. 10 mrd. per jaar werkelijk voor een belangrijk deel „on gezond” zou zijn, zouden afkoop en roeyement bedragen van veel grotere omvang te zien moeten geven.

Door de voortdurende groei van het bedrijf is het mogelijk geweest in de jaren 1954, 1957 en 1960 tariefverlagingen van meer algemene aard door te voeren en in de jaren 1964 en 1966 verlagingen op een beperkt terrein. Ook mag niet uit het oog worden verloren dat de geboden risicodekking een belangrijke uitbreiding heeft ondergaan; extra premie wegens het uitoefenen van een gevaarlijk beroep is op één uitzondering na afgeschaft, er is premievrijstelling bij blijvende invaliditeit, tegen zeer lage premie kunnen tal van extra risico's worden meeverzekerd (pakket), tal van maatschappijen bieden hun polishouders gratis periodiek geneeskundig onderzoek enz. Uit het feit dat de schrijver al deze zaken niet vermeldt, moet worden afgeleid dat hij de ontwikkeling van het levensverzekeringbedrijf na de oorlog niet heeft gevolgd.

Conclusie.

De kardinale fout van het betoog van de heer De Waal schuilt in de conclusie. Hij stelt dat de totale kosten en lasten in 1964 groter zijn dan de totale uitkeringen en hij betoogt dat het nut van het levensverzekeringbedrijf moet worden afgemeten aan de grootte van de uitgekeerde verzekerde bedragen.

Wij mogen ons er van ontslagen achten om aan de hand van de cijfers aan te tonen dat de schrijver zich vergist, aangezien in 1964 de uitkeringen hoger waren dan de kosten. Bij de uitkeringen moeten namelijk ook geteld worden de wegens afkoop uitgekeerde bedragen en de winstdeling. Dit is echter niet belangrijk. Belangrijk is dat de uitkeringen in een bepaald jaar absoluut niet vergeleken kunnen worden met de kosten en lasten in dat jaar. Het mag bekend worden verondersteld dat levensverzekeringen een lange looptijd hebben en, dat de uitkeringen die nu worden gedaan, voor een groot deel betrekking hebben op polissen die twintig of dertig jaar geleden gesloten zijn. Een enkel cijfer ter illustratie: in 1936 werd aan nieuwe verzekeringen gesloten een bedrag van f. 473 mln., terwijl de totale portefeuille toen f. 4 mrd. groot was. Cijfers in die orde van grootte bepalen voor een groot deel de omvang van de uitkeringen die in 1964

WARMTE - TECHNIEK
BEUKERS - SCHIEDAM

De E.E.G.-marktordening voor groenten en fruit had bij haar inwerkingtreding in 1962 een liberaal karakter, althans indien men afziet van het niveau van invoerrechten voor bepaalde produkten. Slechts bij een ernstige verstoring van de marktsituatie, als gevolg van invoer uit derde landen, kon worden ingegrepen. Van zulk een verstoring was pas sprake als het invoerprijspeil beneden een gematigd produktieprijsspeil kwam te liggen. De heroriëntering van het beleid in 1965 heeft de weg gebaad voor een protectionistische politiek ook in deze sector. Ten einde dit na te gaan voor het artikel sinaasappelen wordt daarvan een algemene positiebepaling gegeven voor zowel de vraag- als de aanbodzijde van de Gemeenschappelijke Markt.

Sinaasappelen in de E.E.G.-marktordening voor groenten en fruit

(I)

Inleiding.

De sector groenten en fruit is gereguleerd in Verordening (Vo.) 23 (P.B. 30, d.d. 20 april 1962, blz. 1968 e.v.). De kern van deze Verordening ligt in art. 11, lid 2. Daarin wordt vastgelegd dat, bij ernstige verstoring van de markten der Gemeenschap (of bij dreiging daarvan) als gevolg van invoer uit derde landen, deze invoer kan worden geschorst of de ingevoerde artikelen kunnen worden belast met een voor de hele Gemeenschap gelijke heffing. De heffing is gelijk aan het verschil tussen de referentieprijis (= benaderde produktieprijis) en de invoerprijis excl. invoerrechten en invoerbelastingen. Ten einde rekening te houden met seizoenschommelingen in de prijzen kunnen referentieprijzen per kortere periode dan één jaar worden vastgesteld.

Voor de periode juli 1962 - juli 1965 was art. 11, lid 2 van Vo. 23 inzake haar toepassing nader uitgewerkt in Vo. 100, P.B. 67 van 30 juli 1962, blz. 1929 e.v. In de overwegingen van Vo. 100 wordt de nadruk gelegd op de vergelijking van de prijzen in het produktiestadium. Deze prijzen zijn, voor binnen de Gemeenschap voortgebrachte produkten, de prijzen op de representatieve markten van

(vervolg van blz. 186)

werden gedaan. Het kostencijfer van 1964 heeft echter betrekking op de omvang van het bedrijf in dat jaar, d.w.z. op een totale portefeuille van ca. f. 60 mrd. en een bedrag aan nieuwe verzekeringen van f. 10,5 mrd., en dan nog gezien tegen het kosten- en loonniveau van 1964.

Het spreekt vanzelf dat de schrijver dezelfde fout maakt wanneer hij elders in zijn artikel de uitkeringen van 1964 vergelijkt met de afkopen in dat jaar. Ook daarvan geldt dat de uitkeringen grotendeels betrekking hebben op oudere, kleinere polissen en de afkopen op nieuwere, grotere polissen.

Het nut van het levensverzekeringbedrijf is af te meten aan de bescherming die het aan miljoenen Nederlanders biedt tegen de financiële lasten die voortvloeien uit overlijden en invaliditeit. Die Nederlanders zijn samen verzekerd voor f. 60 mrd. en op elke polis wordt het daarin vermelde bedrag onverkort uitgekeerd bij overlijden of op de aflooptdatum van de verzekering.

Onze conclusie moet zijn dat de heer De Waal het Verslag van de Verzekeringkamer niet kritisch maar ondeskundig heeft bekeken.

BUREAU VOORLICHTING
LEVENSVZERKERING.

Utrecht.

E.-S.B. 16-2-1966

de belangrijkste productiecentra met de laagste gemiddelde nationale prijzen nadat aan bepaalde kwaliteits- en verpakkings-eisen is voldaan. Deze laagste gemiddelde nationale produktieprijzen komen overeen met de geconstateerde prijzen in de loop van de drie jaren voorafgaande aan de datum van de vaststelling van de referentieprijis. De uitkomst wordt verhoogd met een forfaitair bedrag ten einde de invoerprijis en de E.E.G.-prijis in een zelfde stadium van de handel vergelijkbaar te maken.

De invoerprijis wordt bepaald op grond van geconstateerde prijzen op de representatieve groothandelsmarkt(en) van de lid-staten voor de uit derde landen geïmporteerde produkten (Vo. 100, art. 3).

Beschouwing van deze uitwerking lijkt de conclusie te rechtvaardigen dat Vo. 23 en Vo. 100 van de gedachte uitgingen dat bescherming door invoerrechten voldoende moest zijn. Vooral de berekening van de referentieprijis als rekenkundig gemiddelde van de laagste gemiddelde nationale produktieprijzen met uitschakeling van afwijkingen der prijzen naar boven en vervolgens de verwijzing in art. 2, lid 3 naar de belangrijkste produktiezones met de laagste prijzen, vestigen de indruk dat Vo. 23 werd geschreven voor wat het voorgaf, nl. een bescherming tegen een abnormaal laag geprijste invoer uit derde landen.

Uitholling van deze uitspraak zou nog kunnen plaatsvinden door een te hoge vaststelling van het forfaitaire bedrag dat bij het gemiddelde van de produktieprijzen werd geteld ter berekening van de referentieprijis. Hoe hoger immers de referentieprijis uitvalt, hoe groter de kans op een compenserende heffing. De uitwerking van dit stelsel inzake sinaasappelen gedurende 1962 t/m 1964 vindt men in de diverse Verordeningen van de Commissie houdende vaststelling van de referentieprijzen voor zoete sinaasappelen. Uit het niveau van de referentieprijzen t/m 1964/1965 en uit het feit dat gedurende deze perioden geen compenserende heffingen zijn ingesteld, mag worden geconcludeerd dat de produktie geen bijzondere bescherming heeft genoten, afgezien van de reeds gememoreerde invoerrechten.

Een uitzondering op het voorgaande lijkt hier nog mogelijk en wel dat in zijn algemeenheid het invoerprijspeil van fruit is aangepast aan het niveau der referentieprijzen. Een onderzoek naar de houdbaarheid van deze veronderstelling komt mij voor meer een taak voor fruitmarktdeskundigen te zijn. Voor sinaasappelen schijnt de boven geopperde veronderstelling bepaaldelijk niet houdbaar (zie tabel 1).

Protectie.

De agrarische besprekingen gericht op éénmaking van

TABEL 1.

Invoerprijzen Nederland en E.E.G.-referentieprijzen van zoete sinaasappelen in \$/ton

	Invoerprijs		1962/1963			1963/1964			1964/1965		
	1960/1961	1961/1962	inv. prijs	ref. prijs		inv. prijs	ref. prijs		inv. prijs	ref. prijs	
				gr. I	gr. II		gr. I	gr. II		gr. I	gr. II
nov.	93	164	103			133		80	136		80
dec.	93	106	100	110	70	125	110	70	106		70
jan.	100	108	111	120	70	103	120	70	103	125	70
febr.	100	106	122	120	80	97	120	80	103	125	80
maart	118	106	130	120	90	106	120	90	130	125	90
april	126	108	130	120	90	111	130	90	133	135	90

Bron: voor invoerprijzen: C.B.S.: Maandstatistiek van in-, uit- en doorvoer.
 voor referentieprijzen: Vo. 142 uit 1962
 Vo. 70/63
 Vo. 74/64

de graanprijzen waren een uitstekende aanleiding om het verlangen naar een concrete bescherming ten aanzien van de voortbrenging van groenten en fruit binnen de E.E.G. met kracht naar voren te brengen. Het memorandum d.d. november 1964 van de Italiaanse regering, met als inhoud een algemene positiebepaling ten opzichte van de gemeenschappelijke agrarische politiek, vermeldde o.m. de voorwaarden die Italië onvermijdelijk achtte voor de aanvaarding van de vaststelling van een gemeenschappelijke graanprijs. Een van de voorwaarden was de instemming met het in behandeling nemen van een aanvullende verordening voor groenten en fruit, in het kader waarvan een efficiënte bescherming kon worden gerealiseerd door een even effectief systeem als dat van variabele heffingen¹⁾.

Inderdaad is Italië de toezegging gedaan om de verantwoordelijkheid van de Gemeenschap met ingang van 1966 uit te breiden tot groenten en fruit. Dit, terwijl er nog geen gemeenschappelijk beleid was vastgesteld voor deze sector. Voorts werd overeengekomen om een reële inhoud te geven aan de mogelijkheid om compenserende heffingen op te leggen bij de invoer van groenten en fruit uit derde landen²⁾. Bij de invoer van tafeldruiven is daar dan ook in oktober 1965 gebruik van gemaakt.

Voor het nagaan van de consequenties van de package-deal van december 1964 stellen we in het navolgende het importregime van Vo. 23 en Vo. 100 uit 1962 tegenover het in 1965 gewijzigde regime, naar voren komend in de Vo. 65/65, 99/65 en 163/65³⁾.

Het principe van beide regimes is gelijk gebleven, nl. de vergelijking van een referentieprijs (samenhangend met de produktiekosten in de E.E.G.) en de invoerprijs. De referentieprijs wordt jaarlijks vastgesteld, de mogelijkheid openhoudend om met seizoensinvloeden op de prijzen rekening te houden. De desbetreffende produkten dienen aan zekere normen van kwaliteit en verpakking te voldoen en behoren een aanzienlijk deel te vertegenwoordigen van de in het gehele jaar of een gedeelte daarvan in de handel

¹⁾ Zie „l'Agence Europe”, Série Documents no. 290 van 1 december 1964.

²⁾ Aldus Drs. P. G. Ridder in „De Economist” van januari 1965, blz. 32.

³⁾ Een juridische waardering van deze verordeningen kan men aantreffen in de Wetgevingskroniek Europa in „Sociaal Economische Wetgeving”, december 1965, blz. 646-655.

gebrachte produktie, waarbij een indeling naar variëteiten toelaatbaar is.

Er zijn echter belangrijke intentieverschillen tussen „1962” en „1965”. Ten eerste blijkt dit uit de gevolgen van een situatie, waarbij de invoerprijs lager is dan de referentieprijs. In „1962” kon schorsing van de invoer of instelling van een compenserende heffing ter grootte van het verschil plaatsvinden; volgens Vo. 65/65 wordt een compenserende heffing ingesteld met de verfijning dat het mogelijk is de heffing te beperken tot de invoer uit bepaalde landen.

Vervolgens is in „1965” het element van de verstoring of de dreiging van de verstoring van de markten der Gemeenschap verdwenen en vervangen door een automatische motivering die luidt: „ten einde verstoring te voorkomen. . . .”. De verstoring als zodanig is daarvoor niet meer noodzakelijk.

Ten derde is er verandering gekomen in de bepaling van de referentieprijzen. Geschiedde deze voorheen op basis van de produktieprijzen — waardoor een manoeuvreerruimte overbleef bij de vaststelling van de referentieprijs —, van juli 1965 af wordt de referentieprijs gelijk aan de produktieprijs. De opgaven der lid-staten zijn derhalve bindend geworden en bij gebrek aan kostprijscalculaties oncontroleerbaar.

In aansluiting op de nieuwe vaststellingsmethode der referentieprijzen kan nog op tweeërlei wijze discriminatie plaatsvinden. Ten eerste door forfaitaire bijtellingen. In beide regimes wordt beoogd de invoer- en de referentieprijs in een overeenkomstig stadium van de afzet vergelijkbaar te maken. Hiervoor wordt uitgegaan van de inkoop-prijs van de eerste koper/wederverkoper in het distributiestadium, in dier voege dat voor de berekening van de referentieprijs nog een forfaitair bedrag werd en wordt bijgeteld, met ingang van 1965/1966 voor interne transportkosten en winstopslag. Voorts wordt onder het regime 1965 voor de berekening van de invoerprijs nog de vracht vanaf de grens tot de representatieve groothandelsmarkt afgetrokken van de prijs op die groothandelsmarkt. Door deze uitwerking wordt de discrepantie tussen de produktieprijzen buiten en binnen de Gemeenschap vergroot en daarmee de kans op instelling van een compenserende heffing.

De Commissie gaat bij de uitwerking van het criterium

(I. M.)

§ NV. SLAVENBURG'S BANK §

van het overeenkomstig stadium van de afzet blijkbaar uit van de invoerprijs aan de grens. Dit is een stadium in de afzet dat de producentenmarkt reeds is gepasseerd. Ter compensatie krijgt de producent binnen de E.E.G. derhalve een — forfaitair vastgesteld — bedrag.

Het gevolg van dit formele uitgangspunt van de Commissie is, dat er geen sprake meer is van een prijsvergelijking in het produktiestadium, wat indirect wel de bedoeling moet zijn geweest door de referentieprijzen voor te stellen als een benadering van de produktieprijzen. De huidige uitwerking is veeleer een prijsvergelijking vanuit de consumptieve zijde van de markt, waardoor de E.E.G.-producent die qua geografische ligging ten opzichte van het consumptiecentrum toch al een voorsprong heeft op de producent uit derde landen, door de toe te passen regeling nog een verdere voorsprong verkrijgt. Want wat nu wordt vergeleken is de prijs van het inheemse produkt in meerdere of mindere mate op de plaats van consumptieve bestemming tegenover de prijs van het geïmporteerde produkt aan de grens.

De tweede mogelijkheid voor een discriminerende toepassing der verordening ligt in de keuze der prijzen. Wat de invoerprijzen betreft, werd in 1962 uitgegaan van de geconstateerde prijzen op de daartoe aangewezen negen representatieve markten. Daarvan werd een gemeenschappelijk gemiddelde berekend. Met ingang van 1965/1966 wordt gewerkt met elke representatieve groothandelsmarkt afzonderlijk, waarvan dan weer de laagste gemiddelde prijzen worden aangehouden voor de bepaling van de invoerprijs, met nog een splitsing naar land van herkomst. Dit betekent enerzijds dat een laag invoerprijspeil op één aanvoerpunt van de Gemeenschap reeds de instelling van een compenserende heffing kan veroorzaken. Zulk een laag invoerprijspeil kan echter ook door vraagfactoren worden teweeggebracht, waardoor het verband met de produktiekosten zeer illusoir wordt. Anderzijds lijkt, door de bepaling van invoerprijzen per land van herkomst, het risico van de compenserende heffing beperkt tot die exportlanden, die tegen het beleid van de Gemeenschap ingaan. Deze bepaling heeft echter in de praktijk door de hoge substitutielasticiteit van de verschillende variëteiten sinaasappelen in hoofdzaak een formeel karakter.

Voor de berekening van de referentieprijzen zijn twee elementen van belang, t.w. 1. welke markten zijn representatief? In beide groepen verordeningen (die van 1962 en die van 1965) staat centraal dat voor de berekening van de nationale produktieprijzen de prijzen op representatieve markten (qua aandeel in de produktie) dienen te worden genomen. Zijn er verschillende markten, dan gaat het om die markt waar de laagste gemiddelde prijzen zijn voorgekomen. Vervolgens wordt van de laagste gemiddelde nationale prijzen een gemeenschappelijk gemiddelde bepaald; 2. welke prijzen worden wel en welke worden niet in de berekening betrokken? De normale handelwijze is dat de nationale gemiddelde prijzen worden berekend over een periode van drie jaar voorafgaand aan de datum van de vaststelling van de referentieprijzen. De vraag is wat te doen met afwijkende prijzen.

Vo. 100/62 loste dit op door, in art. 2, lid 2, nationale gemiddelde prijzen, die naar boven aanzienlijk, nationale gemeenschappelijk gemiddelde afweken, buiten beschouwing te laten, daardoor de mogelijkheid uitsluitende dat een lid-staat eventuele protectionistische neigingen kon realiseren. In Vo. 65/65 worden voor de berekening van het gemiddelde van de prijzen voor elke representatieve markt die prijzen buiten beschouwing gelaten, die naar

(adv.)

KANTOORPIANO

Waarom, vroeg ik, zet u niet gewoon een piano op kantoor? Dat was tijdens de eerste bespreking met de directeur van een grote financiële instelling. Hij bewoonde een van die enorme directie-zalen, die ertoe dwingen harder te werken dan nodig is. Omdat ze zijn ontworpen voor de directeur, en niet voor de man. Deze man dan was in verzet gekomen tegen de dwingelandij van zijn directionele interieur. Hij vond het al erg genoeg dat hij meestal zo laat thuis kwam, dat er voor zijn geliefde piano nauwelijks meer tijd was. En zo kwam ik tot de vraag waarmee deze advertentie begint.

In zijn kantoorgebouw heeft nu deze directeur de studeerkamer, die hij thuis altijd had willen hebben. Informeel van sfeer, waar hij kan werken, confereren, zaken vrienden ontvangen en pianospelen. Want die piano staat er. Tot vreugde van de directeur en van een der werksters, die in de dertiger jaren in een bandje placht te spelen.

Hans Grenter

Bureau voor binnenhuisarchitectuur
Herenstraat 11-13, Voorburg, Tel. (070) 86 35 24
Willemstraat 23, Rijswijk, Tel. (070) 90 33 54

boven en naar beneden buiten de op deze markt waargenomen normale schommelingen vallen (art. 1, al. 4). In Vo. 99/65, art. 1, lid 3 wordt de strekking van Vo. 65/65 nog nader gepreciseerd en formeel verbeterd door uit te gaan van de vijf voorafgaande verkoopseizoenen en door een kwantitatieve aanduiding te geven voor afwijkingen van het gemiddelde, die buiten beschouwing blijven. Dit is vastgesteld op 30 pCt. Opgemerkt kan worden dat deze verbetering slechts via de nationale markt met de laagste gemiddelde prijs kan doorwerken in de referentieprijzen.

De algemene conclusie betreffende de referentieprijzen is, dat door de ombuiging van het beleid in 1965 ook met de invloed van de hogere produktieprijzen rekening wordt gehouden bij de vaststelling van de referentieprijzen en daardoor de kans op instelling van een compenserende heffing is vergroot.

De sinaasappel in de E.E.G.

Binnen de categorie groenten en fruit nemen sinaasappelen een bijzondere plaats in. Aan de vraagzijde van de markt is dit het geval door het grote aandeel in het fruitpakket, met name in de wintermaanden. In Nederland wordt bij de berekening van het indexcijfer van de kosten van levensonderhoud uitgegaan van een aandeel der sinaasappelen in het totale fruitverbruik van

25 pCt. in november
40 pCt. in december
45 pCt. in januari
50 pCt. in februari

55 pCt. in maart
55 pCt. in april
60 pCt. in mei
30 pCt. in juni

Vervolgens kunnen de sinaasappelen worden beschouwd als een seizoenartikel, waarvan de top in de winter ligt, hetgeen blijkt uit de spreiding van de invoer over de maanden van het jaar in 1964.

TABEL 2.

Procentuele verdeling van de totale invoer van sinaasappelen over de maanden

	Neder-land	België/ Luxem- burg	Duits-land	Ver. Kon.	Frankrijk
november	4,5	6,1	6,6	5,8	15,0
december	10,3	9,4	13,2	9,7	
januari	12,3	13,2	16,5	15,0	40,5
februari	11,9	12,6	15,9	13,5	
maart	12,2	13,9	15,1	10,1	35,5
april	13,8	12,2	17,8	11,3	
mei	10,2	8,6	7,1	8,5	
juni	7,5	7,9		6,5	

Bron: Statistische Mededelingen Produktschap Groenten en Fruit.

Aan de aanbodzijde doen zich belangentegenstellingen voor omdat enerzijds Italië binnen de E.E.G. de enige producent is en anderzijds de internationale aanbod-verhoudingen ongunstig voor Italië zijn. Omdat Italië voornamelijk in de winter aflevert, is het zuiverder om in het navolgende te spreken over winter-sinaasappelen, waardoor de concurrerende aanbiedingslanden zijn gedetermineerd, t.w. die uit het Middellandse-Zeegebied. De relatieve exportposities voor sinaasappelen en mandarijnen zijn weergegeven in tabel 3 a en b.

De export van Spanje, Marokko, Tunis en Algerië is zeer sterk gericht op de E.E.G., waarbij vooral de positie van Algerië en Tunis — doch ook die van Marokko —, op basis van voortzetting van vroegere invoerregelingen, door Frankrijk zijn bepaald ⁴⁾. Opvallend is het zeer geringe aandeel van de E.E.G.-bestemming in de nationale export van Italië en Israël. Dit blijkt eveneens uit de herkomst van de E.E.G.-import. Het belang van Italië in de Gemeenschap als afzetmarkt is nader gespecificeerd in tabel 4, waarin de herkomst van winter-sinaasappelen (en mandarijnen) voor de afzonderlijke lid-staten is vermeld.

Italië heeft in Duitsland (m.n. in Zuid-Duitsland) enige voet aan de grond gekregen; voor de Benelux is dat te verwaarlozen en het komt er in Frankrijk niet aan te pas. Dit laatste waarschijnlijk door de Franse preferentiële be-

**VERGADEREN - CONFEREREN
STAFBESPREKINGEN**

- IN HET CENTRUM VAN HET LAND
- IN EEN VOLKOMEN RUSTIGE OMGEVING
- ZALEN VOOR 10-20-50-100-200 PERSONEN

GEEN PARKEERPROBLEEM

HOTEL DE WAGENINGSE BERG

Rôtisserie Belmonte - Indisch restaurant - Bar

(I.M.)

TABEL 3a.

Export van sinaasappelen en mandarijnen in 1.000 ton

	1959	1960	1961	1962	1963	1964/ 1965	Raming 1965/ 1966
Italië	217	197	214	175	180	209	230
Spanje	784	941	906	1.121	670	1.060	1.220
Israël	315	338	250	316	427	412	460
Marokko	260	320	337	333	350	423	457
Algerië	225	229	216	265	288	216	186
Tunis						50	50

Bron: 1959 t/m 1963: F.A.O., Trade Yearbook 1964.
1964/1965 en 1965/1966: O.E.C.D., Fruit and Vegetable Crop Prospects, oktober 1965.

TABEL 3b.

	Export naar E.E.G. in 1.000 ton			Export naar E.E.G. als pCt. van totale export			Herkomst E.E.G.- import in pCt.		
	1962	1963	1964	1962	1963	1964	1962	1963	1964
Italië	67	74	72	38	41	37	4	5	4
Spanje	855	539	983	76	82	74	56	40	56
Israël	79	152	106	25	35	.	5	11	6
Marokko	263	294	392	79	84	.	17	22	22
Algerië	265	276	197	100	96	.	17	21	11

Bron: U.N.O., Commodity Trade Statistics.

handeling van Noord-Afrika en de sterkere Spaanse concurrentiepositie.

De door Frankrijk aan de Noordafrikaanse landen verleende voorkeursbehandeling zou — naast het verlangen om de bestaande export naar de lid-staten te vergroten — weleens de belangrijkste reden geweest kunnen zijn voor het Italiaanse streven in 1964 om het beleid ten aanzien van de sinaasappelen een andere richting te geven. Frankrijk moest destijds daaraan wel toegeven om tot de gemeen-

⁴⁾ Zie „Euromarktnieuws”, november 1965, blz. 242.

TABEL 4.

Import van sinaasappelen en mandarijnen in de lid-staten E.E.G.

	Duitsland			Frankrijk			België/Luxemburg			Nederland		
	1962	1963	1964	1962	1963	1964	1962	1963	1964	1962	1963	1964
(in 1.000 ton)												
Totaal	770	650	825	680	660	800	130	120	140	215	195	221
w.v. uit Italië	62	67	65	—	—	—	3	5	4	2	2	3
„ Spanje	418	295	496	204	128	291	87	58	86	106	58	110
„ Israël	52	83	61	—	16	6	11	20	16	16	33	23
„ Marokko	105	93	138	140	171	217	1	4	4	17	26	33
„ Algerië	17	22	15	247	253	179	—	—	—	1	1	3
(in procenten)												
Italië	8	10	8	—	—	—	2	2	3	1	1	1,5
Spanje	60	45	60	30	19,5	36	67	48	61	49	30	50
Israël	7	13	7,5	—	2,5	1	9	17	11,5	7,5	17	10,5
Marokko	13,5	14	16,5	20,5	26	27	1	3	3	7,5	13	15
Algerië	2,5	3,5	2	36	38	22	—	—	—	0,5	0,5	1,5
Totaal winter-sinaasappelen	91	85,5	94	86,5	86	86	79	70	78,5	65,5	61,5	78,5

Bron: U.N.O., Commodity Trade Statistics.

schappelijke graanprijs te komen, waarbij veel groter belangen op het spel stonden. Het interessante in dit krachten spel kan zijn dat Italië een precedent heeft geschapen voor de aantasting van de Franse bilaterale handelspolitiek. Een precedent dat zeer belangrijk kan zijn voor de toekomstige regeling van de aardolie-invoer, waar de belangen vrijwel parallel lopen.

Over de concurrentiepositie van de Spaanse sinaasappelen kan opgemerkt worden dat Spanje en in de tijd en in de samenstelling der productie een voorsprong op Italië heeft. In de tijd kent Spanje een betere spreiding over de relevante consumptieperiode. In tabel 5 zijn de percentages vergeleken voor de door de O.E.C.D. genoemde vroege, middenvroeg en late variëteiten.

TABEL 5.

Spreiding der produktie over het seizoen

	Spanje		Italië	
	1964/1965	1965/1966	1964/1965	1965/1966
vroeg	46	46	26	25
middenvroeg	40	39	66	66
laat	14	15	8	8,5

Bron: O.E.C.D.: Fruit and Vegetable Crop Prospects, november 1965.

Ook wat de samenstelling der produktie betreft, heeft Spanje een ruime voorsprong, vooral bij de duurere kwaliteiten.

TABEL 6.

Procentuele verdeling der produktie naar variëteiten

	Spanje		Italië	
	1964/1965	1965/1966	1964/1965	1965/1966
vroege navels e.d. ...	32,5	38	1,4	1,4
valencia late	4	4	0,3	0,3
sanguinas blood.....	31	27,5	26	28,2

Bron: O.E.C.D.: Fruit and Vegetable Crop Prospects, oktober 1965.

In aanmerking genomen dat het produktievolume van Spanje ca. 1³/₄ maal zo groot is als het Italiaanse bij een lagere binnenlandse consumptie in Spanje, is de Italiaanse achterstand op de E.E.G.-markt wel duidelijk.

EUROPA-INSTITUUT
van de Universiteit van Amsterdam.

H. KRAAIJEVELD.

(I. M.)

**Internationaal beleggingsfonds
in Aardgaswaarden**

INTERGAS

Participaties dagelijks ter beurse verhandelbaar
via uw bankier of commissionair.

Dr. Tobi en de vleesprijzen

Het slagersbedrijf bezit in Dr. E. J. Tobi een warm pleitbezorger (zie „E.-S.B.” van 15 december 1965). Maar of hij dit nu wel op de juiste wijze doet, menen wij te moeten betwijfelen en wij zouden daarom graag op enkele onderdelen van zijn betoog wat nader willen ingaan.

Allereerst tracht hij ons duidelijk te maken dat het toerekeningsprobleem in het slagersbedrijf, zowel aan de inkoopzijde als aan de verkoopzijde, welhaast onoplosbaar is als gevolg van de gecompliceerde fysieke gestructureerdheid van „het koebeest” (en ander slachtvee). Is dit werkelijk zo moeilijk? Wij hebben geleerd, de meest ingewikkeld inéénverstrengelde macro-economische grootheden te ontrafelen, ze stuk voor stuk te determineren, te hergroeperen en een functie toe te wijzen, om vervolgens d.m.v. analyse een wezenlijk betrouwbare benadering van exactheid te verkrijgen. Dr. Tobi wil ons nu doen geloven, dat een dergelijke ontrafeling en analyse voor het slagersbedrijf tot de onmogelijkheden zou behoren.

Wij houden hier als voorbeeld „het koebeest” aan, doch het hiernavolgende kan evengoed op andere soorten slachtvee van toepassing zijn. Vatten wij nu zo'n koe van stel x honderd kg bij de horens, dan zullen wij kunnen vaststellen, dat deze koe y kg biefstuk, z kg rosbief enz. zal opleveren. Het komt ons onwaarschijnlijk voor dat de gewichtssamenstelling aan biefstuk, rosbief, magere en doorregen lappen enz. van elke andere koe van x honderd kg daar veel van afwijkt. Zelfs al zou aan de ene koe tweemaal zoveel biefstuk zitten als aan een andere koe van hetzelfde totaal gewicht, dan nog zal voor een slagersbedrijf met een — naar de omvang van dat bedrijf gemeten — als normaal te noemen klantenkring, op bijv. jaarbasis, een mooi en nauwkeurig gemiddelde kunnen worden vastgesteld. Dit zelfde geldt, dunkt ons, evenzeer voor gekochte „losse onderdelen”, want de vakman zal zeer zeker wel weten wat hij met zo'n onderdeel meekoopt.

Vervolgens willen wij ook een kanttekening plaatsen bij de uitsnijdingsmethode. Deze zal inderdaad van bedrijf tot bedrijf variëren. Doch wanneer de uitsnijdingsmethoden nu werkelijk zulke verschillende uitkomsten te zien geven als Dr. Tobi stelt (zonder dat hij dit evenwel aan de hand van bijv. cijfers aantoont), dan toch zou de meest economische uitsnijdingsmethode — mits doorberekend — een zodanig gunstig prijsverschil voor de consument opleveren, dat de minder bekwame uitsnijders dit dadelijk in hun omzet zouden moeten merken, om zich vervolgens met bekwame spoed de meer economische methode van uitsnijden eigen te maken.

Voorts wordt ook hier weer, — alle moderne diepvriescellen ten spijt — naar voren gebracht dat er een belangrijk bederfrisico is. Zonder het feit te willen aantasten dat er van tijd tot tijd wel eens iets op de „schroothoop” zal moeten worden geworpen, mogen we toch wel aannemen dat de ervaring heeft geleerd, hoeveel in een bepaalde week — ook tijdens pieken als gevolg van feestdagen e.d. — in voorraad moet zijn om aan de vraag te kunnen voldoen. Ook het aankoopbeleid vormt immers een wezenlijk en belangrijk facet

in de totale vakbekwaamheid van de ondernemer. De van week tot week optredende grilligheden van het koperspubliek, zoals incidentele substitutie in de vorm van wildbraad, gevogelte, eiergerechten e.d., zullen binnen één klantenkring zeker tegen elkaar wegvallen.

Ten slotte nog dit: het moge zo zijn dat op het plateland de slager nauwelijks afzet vindt voor zijn verrukkelijke biefstuk en deze dan maar als magere lappen verkoopt, in de grote steden (volgens Dr. Tobi 70 pCt. van de totale vleesomzet) is het zo, dat de consument er met zijn neus boven op moet staan om te zien wat hij krijgt. Want zo hij niet terdege oppast, worden hem bij wijze van spreken de staarten en poten nog als biefstuk van de haas verkocht. Ergo: vaak tweede en zelfs mindere kwaliteit tegen eersteklas prijzen.

Conclusie: als de toerekeningsfactoren, het uitsnijden en het bederf in het slagersbedrijf zulke ongrijpbare grootheden zijn als Dr. Tobi ons wil aantonen, dan is voor het bedrijfschap ter zake nog een grootse en schone taak weggelegd, of anders gezegd: een flinke kluit, waar men de tanden maar eens krachtig in moet zetten!

's-Gravenhage.

N. P. HARMSE.

NASCHRIFT

Gaarne maak ik van de mij geboden gelegenheid gebruik om iets te antwoorden op de bovenstaande ontboezeningen. Het verbaast mij namelijk dat de auteur zijn kritiek richt op het *slagersbedrijf*, hoewel ik in mijn artikel duidelijk heb gesteld dat mijn betoog alléén ten doel had de in de Ministeriële Nota over de vleesprijzen gevolgde *onderzoekmethode* kritisch te bezien, als gevolg waarvan ik tot de conclusie kwam, dat dit onderzoek bewijskracht mist. Dit spreekt de heer Harmse niet tegen, waarvan gaarne akte, want dat was de kern van mijn betoog.

Ter inleiding voor de minder deskundige lezer heb ik een en ander over het slagersbedrijf gezegd en daar is de heer Harmse het nu niet mee eens. Hij stelt dat het zeker mogelijk moet zijn „een mooi en nauwkeurig gemiddelde”, bijv. van een „koebeest” te vinden. Wanneer men nu weet, dat er ten minste vijf kwaliteiten runderen worden onderscheiden, in de distributietijd nog weer onderverdeeld in ca. 28 onderkwaliteiten — men probeerde toen ten minste rekening te houden met de grote kwaliteitsverschillen —; wanneer men rekening houdt met het feit dat de uitsnijdingsmethoden inderdaad sterk uiteenlopen — de Slagersvakschool te Utrecht zal de heer Harmse op diens verzoek zeker cijfers daaromtrent willen verstrekken —; wanneer men bedenkt, dat de ene slager méér en de andere minder vleeswaren vervaardigt en dat de afzet van vlees niet alleen wisselt met klantenkring, seizoen en landstreek, doch zich ook niet volgens een vast patroon voltrekt, omdat de afzet vaak krachtig door onvoorziene omstandigheden wordt beïnvloed (maatregelen van de E.E.G., mond- en klauwzeer enz.), dan zal men inzien dat het vinden van „een mooi en nauwkeurig gemiddelde” een illusie is. De Ministeriële Nota is dan nog reëler, waar die ten minste toegeeft dat afwijkingen zowel naar beneden als naar boven veel voorkomen. Ik schaar mij dan ook met volle overtuiging achter Prof. Van Muiswinkel, die destijds reeds de stelling verdedigde, dat in het kruideniersbedrijf een

bedrijfseconomisch juiste toerekening van de kosten aan elk afzonderlijk produkt niet mogelijk was — a fortiori dus in het zoveel gecompliceerder slagersbedrijf!

De heer Harmse is zo vriendelijk mij een warm pleitbezorger van het slagersbedrijf te noemen. Helaas kan ik met betrekking tot hem niet hetzelfde zeggen als pleitbezorger van de consument in de grote steden, waar tussen twee haakjes niet volgens mij, doch volgens de Ministeriële Nota 70 pCt. van de totale vleesomzet zou vallen. Wanneer de belangen van de verbruikers moeten worden behartigd met zulke platte verdachtmakingen als die waartoe de heer Harmse zich aan het slot van zijn betoog laat verleiden, dan is het met de voorlichting droevig gesteld. Maar ten slotte ben ik het met de auteur van het bovenstaande stukje eens, dat er voor het bedrijfschap „nog een grootse en schone taak is weggelegd” en wel het verbreden van beter begrip voor de problemen in deze bedrijfstak dan vele voorlichters van het publiek tonen te bezitten!

's-Gravenhage.

Dr. E. J. TOBI.

BOEKBESPREKING

Ragnar Frisch: Theory of production. D. Reidel Publishing Company, Dordrecht 1965, 370 blz., f. 39.

Limperg heeft bij zijn analyse van het object der bedrijfseconomie twee belangrijke stellingen ingenomen. In de eerste plaats heeft hij duidelijk gesteld, dat de bedrijfseconomie een onderdeel is, naast de sociale economie, van de *algemene* economische wetenschap. Hiermede bracht hij de bedrijfseconomie van een „ambachtelijke” beoefening op wetenschappelijk niveau. In de tweede plaats bakende hij, zuiver op *doelmatigheidsgronden*, het ervaringsobject van de bedrijfseconomie van dat van de sociale economie af. De bedrijfseconomie werd tot een onderscheiden onderdeel van de algemene economie. Dat Limperg zijn aandacht overwegend aan dit onderdeel gaf, is te verklaren, deels uit de wetenschappelijke achterstand van dit deel in de jaren twintig en deels uit de speciale ervaring van Limperg als accountant.

Helaas hebben zijn leerlingen in engere zin van deze praktische onderscheiding een schier principiële kloof gemaakt tussen sociale en bedrijfseconomie. Hierdoor heeft de Amsterdamse school de grootste moeite om de snelle ontwikkeling van de sociale economie, speciaal op het gebied van de prijsbepaling door ondernemingen, te volgen. Wie deze achterstand, in het bijzonder op het gebied van de kwantitatieve verhoudingen, in wil halen, heeft in het boek van Frisch: „Theory of production” een goed studieobject, mits natuurlijk een redelijke, schoon niet overdreven, wiskundige basis aanwezig is.

Frisch maakt onderscheid tussen de technische en de economische aspecten van het vraagstuk. Het statische deel (momentary production) wordt onderscheiden van het dynamische, de produktie van één artikel van de „multiware production” en de veronderstelling van de continuïteit van de produktiefactoren wordt onderscheiden van de situatie waarbij bepaalde factoren beperkt aanwezig zijn. Naast de indeling in hoeveelhedaanpassers en prijsaanpassers stelt hij terecht ook de „elasticity-influenced price-quantity adjustment”. Hierbij werkt hij zowel met elastici-

teiten op de afzetmarkt als met elasticiteiten op de markten van produktiefactoren.

Zoals uit deze opsomming blijkt, geeft Frisch de wiskundig-theoretische basis voor een meer realistische benadering van de bedrijfsproblemen. En dat is voor velen van de Amsterdamse school geen overbodige luxe.

Delft.

Prof. Dr. W. J. VAN DE WOESTIJNE.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Sterker dan in 1964 konden de handelsbanken in 1965 hun binnenlands actieve bedrijf (kredietverstrekking aan de private sector, belegging op de kapitaalmarkt en kredietverlening aan de lagere overheid) uitbreiden. De expansie heeft in het vorige jaar f. 1,6 mrd. bedragen tegenover f. 1,1 mrd. in 1964. Uitgedrukt in procenten van het per ultimo van elk jaar uitstaande bedrag waren de cijfers in 1963, 1964 en 1965 achtereenvolgens 16 pCt., 16 pCt. en 20 pCt. Ook het buitenlandse bedrijf der banken toonde in 1965 een opmerkelijke uitbreiding, nl. met f. 1,1 mrd. waardoor op het einde van dit jaar f. 4.776 mln. op de open en besloten buitenlandse geldmarkten uitstond. In 1964 hebben de bankinstellingen dit bedrijfsonderdeel ingekrompen.

Nog sterker dan de buitenlandse activa expandeerden de buitenlandse passiva. In 1965 bedroeg de toeneming niet minder dan f. 1.347 mln., waardoor de f. 4 mrd. in zicht

begint te komen. In 1964 had de stijging van deze passiva f. 494 mln. bedragen. In het afgelopen jaar hebben de uit het buitenland aangetrokken middelen niet alleen gediend tot financiering van de toeneming van de buitenlandse uitzettingen — het gaat hier dus om de kredietverlening die zich als het ware buiten Nederland afspeelt — doch zij hebben ook een bijdrage geleverd tot de financiering van het binnenlandse bedrijf.

Wat de bij handelsbanken ondergebrachte spaargelden betreft, deze zijn in 1965 verder gestegen, doch de groei was geringer dan in 1964. Tegenover een toeneming van het totale spaartegoed in 1964 met f. 343 mln. stond een stijging van f. 235 mln. in 1965.

In de op 7 februari eindigende zevendaagse periode vond de verwachte inkrimping van de bankbiljettencirculatie plaats, doch het grootste deel van de bij de banken binnenkomende betaalmiddelen werd geabsorbeerd door de netto betalingen aan 's Rijks Schatkist. De banken waren hierdoor in staat slechts een klein deel van de bij De Nederlandsche Bank opgenomen voorschotten af te lossen en hun kasliquiditeiten zeer beperkt te doen stijgen. De markt bleef dan ook krap.

**ADVERTEER MEER
IN
E.-S.B.!**

Voor een vooraanstaande productie- en handelonderneming in de voedingsmiddelensector met vele internationale vertakkingen, zoeken wij contact met een

ECONOOM of een N.I.V.A.-ACCOUNTANT

voor de positie van

CONTROLLER

Hij zal rechtstreeks onder de Directie ressorteren en tot taak krijgen de leiding van diverse administratieve afdelingen, waaronder budgettering en informatie-verschaffing.

In de betrokken onderneming zal het beste passen een kandidaat tussen 32 en 40 jaar oud, die een uitgebreide ervaring in een soortgelijke positie heeft opgedaan, de moderne talen (in het bijzonder Engels) goed beheerst en wiens huidige functie gehonoreerd wordt in de orde van f. 30.000,— per jaar.

Geïnteresseerden wordt verzocht een korte samenvatting van hun gegevens te zenden aan:

Drs. P. H. Lammerts van Bueren,
Adviesbureau voor Organisatie en Personeelsbeleid,
Zandvoorter Allee 7 — Heemstede.

Referentie: CON

Brieven worden niet aan onze opdrachtgever doorgezonden voordat betrokkenen hiervoor toestemming hebben gegeven in een vertrouwelijk onderhoud, waarin nadere gegevens kunnen worden verstrekt.

Kapitaalmarkt.

Minder sterk dan in 1964 is de ontwikkeling der hypotheekbanken in het afgelopen jaar geweest. Dit zou men althans afleiden uit de bedragen van de pandbrievenuitgifte. Deze heeft in 1964 f. 325 mln. bedragen tegen f. 225 mln. in 1965. Men moet echter in het oog houden, dat de hypotheekbanken ook belangrijke vragers op de onderhandse kapitaalmarkt zijn.

Op de emissiemarkt is reeds in de eerste maand van 1966 een groot beroep gedaan. Aan obligaties en aandelen werd

voor f. 380 mln. uitgegeven. De particuliere sector heeft met f. 365 mln. het leeuwedeel voor zijn rekening genomen. In de overheids sfeer plaatste slechts de Bank voor Nederlandsche Gemeenten voor f. 15 mln. aan rentespaarbrieven. De levendigheid op de emissiemarkt steekt af tegen de gang van zaken op de beurs. Na de koersdaling in 1965 — per saldo 16 pCt. — trad in januari 1966 een herstel op, waarbij het koersgemiddelde 3 pCt. omhoog ging. Reeds in de laatste week van deze maand trad een duidelijke vertraging in de koersontwikkeling op. In februari bleven de koersen op het peil, aan het begin van de maand bereikt, schommelen.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

Blijf bij!
Lees „E.-S.B.”

STAAT DER NEDERLANDEN

6¼ pct. LENING 1966

uitgegeven krachtens de Leningwet 1965 (Stb. nr. 487)

GROOT f. 250.000.000

KOERS VAN UITGIFTE 99½%

Schuldbewijzen aan toonder groot nominaal f. 1000 en f. 100.
Schuldregisterinschrijvingen groot ten minste f. 100.000.

Looptijd ten hoogste 25 jaren

Aflossing in 20 gelijke jaarlijkse termijnen; eerste aflossing op 15 maart 1972. Vervroegde gedeeltelijke of algehele aflossing op of na 15 maart 1976 te allen tijde voorbehouden.

Jaarcoupons per 15 maart

INSCHRIJVING

op 18 februari 1966 van 9–16 uur

bij het Agentschap van het Ministerie van Financiën te Amsterdam, uitsluitend door bemiddeling van de leden van de Vereeniging voor den Effectenhandel te Amsterdam, de Vereeniging van Effectenhandelaren te Rotterdam of van de Bond voor den Geld- en Effectenhandel in de Provincie te 's-Gravenhage.

Aanvragen tot inschrijving moeten zo tijdig worden opgegeven, dat zij door de Bank of Commissionair op de inschrijvingsdag vóór 16 uur kunnen worden ingediend bij het Agentschap.

STORTING

op 15 maart 1966 vóór 12.30 uur

bij de Nederlandsche Bank te Amsterdam.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1965	H. & L. 1966	4 febr. 1966	11 febr. 1966
Algemeen	343	361 — 348	356	355
Internationale concerns	477	513 — 486	504	503
Industrie	313	322 — 314	318	317
Scheepvaart	136	140 — 135	137	136
Banken en verzekering	180	187 — 182	183	182
Handel enz.	163	167 — 164	166	166

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Philips	f. 112,50	f. 139,40	f. 128,70
Unilever, cert.	f. 114	f. 114,70	f. 114,80
Kon. Petroleum	f. 147,60	f. 158,20	f. 160,80
A.K.U.	389	377½	371½
K.L.M.	f. 268	f. 325	f. 348
Hoogovens, n.r.c.	440	470	462½
E.M.S.	190	195½	194
Kon. Zout-Ketjen	765½	800	807
Zwanenberg-Organon	f. 171	f. 178,50	f. 178,50
Robeco	f. 222	f. 228	f. 230

	30 dec. 1965	H. & L. 1966	4 febr. 1966	11 febr. 1966
New York.				
Dow Jones Industrials	964		986	989
Restestand.				
Langlopende staatsobligaties b)	5,98		6,14	6,16
Aandelen: internationaal b) ..	4,0			
lokale b)	4,2			
Disconto driemaands schatkist- papier	4¾		4¾	4¾

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

Blijf bij - lees E.-S.B.!

DOW CHEMICAL (NEDERLAND) N.V.

Calandstraat 66, Rotterdam,
tel. 010-14.30.11

Te Rotterdam bevindt zich het Hoofdkantoor voor de Nederlandse vestigingen van ons internationaal vertakt chemisch concern.

Voor dit Hoofdkantoor vragen wij een

directie sekretaris (academicus)

die zal worden toegevoegd aan de administratief directeur. De betrokken funktionaris zal te maken hebben met een grote verscheidenheid van zaken op juridisch, economisch en financieel gebied.

Er wordt van hem verwacht dat hij zich naast de gangbare sekretariaatswerkzaamheden bezig zal houden met het verwerken van bedrijfsgegevens ten behoeve van de directie.

Hiervoor zijn analytisch denken en een creatieve visie onontbeerlijk. Verder zal hij deelnemen aan velerlei interne en externe besprekingen, o.m. verbandhoudend met overheidskontakten, vergunningen, studiegroepen, etc.

Voor deze interessante aanvangspositie bij onze maatschappij denken wij aan een ekonoom, jurist of socioloog in de leeftijd van ± 28 tot 35 jaar. Hij zal over een uitgebreide belangstelling voor het bedrijfsleven moeten beschikken. Verder zijn goede stylistische gaven, een representatief voorkomen, alsmede beheersing van de Engelse taal in woord en geschrift noodzakelijk.

Sollicitatiebrieven, vergezeld van een pasfoto en een korte levensbeschrijving gelieve men te richten aan de Manager Industrial Relations op bovenstaand adres onder vermelding van referentienummer 106. E.S.B.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

U reageert op
annonces in

„E.-S.B.“?

Wilt U dat dan steeds
kenbaar maken!

SA 866

Beleggings-voorlichting: aan hen die zich thuis willen oriënteren stelt de AMRO Bank de volgende publicaties kosteloos ter beschikking: • AMRO Beursnieuws (wekelijks, met veertiendaagse bijlage) • Kerngetallen van Nederlandse effecten • De Obligatiegids.

Beleggings-adviezen: de honderden kantoren van de AMRO Bank staan te uwer beschikking voor individuele beleggings-adviezen en portefeuille-onderzoek.

AMRO BANK
AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend. Begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

INDUSTRIEBEDRIJF in de landbouwsector, gevestigd in het westen des lands, zoekt

JURIST OF ECONOOM

die zal worden belast met werkzaamheden op het directiesecretariaat.

Gedacht wordt aan een jurist of econoom van ca. 30 jaar met enige praktische ervaring. Ervaring op het gebied van landbouw- en voedselvoorzieningsaangelegenheden strekt tot aanbeveling

Salaris nader overeen te komen.

Brieven, onder bijvoeging van recente pasfoto, onder no. E.S.B. 7-1, postbus 42, Schiedam.

GELD
GEHEEL PER POST
VAN F. 200.- TOT F. 6000.-
(KWIJTSCHELDING BIJ OVERLIJDEN)
ALGEM. VOORSCHOT- EN GELDSCHIETBANK N.V.
ALVOBA
GEULSTR. 49 - GRONINGEN
TEL. 05900-37645

GEMEENTE ROTTERDAM

Als gevolg van een interne reorganisatie vacceert op de **secretariaat afdeling Openbare Werken** de functie van

administrateur

Deze functionaris zal onder directe verantwoordelijkheid van het hoofd van genoemde afdeling worden belast met de dagelijkse leiding van de te vormen **onderafdeling Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting**.

Vereisten: Grondige kennis op het gebied van de ruimtelijke ordening en de woningbouw, bekwaamheid tot het geven van leiding, het onderhouden van goede contacten, het snel redigeren en beoordelen van stukken.

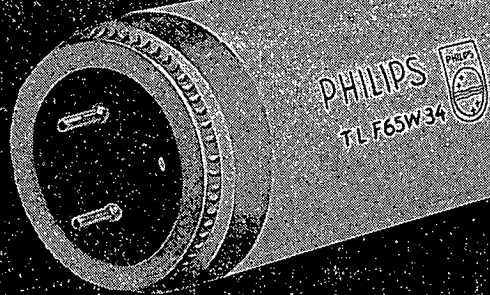
Slechts zij, die beschikken over voldoende ervaring op de genoemde vakgebieden en in het bezit zijn van vakdiploma's c.q. de hoedanigheid van meester in de rechten, kunnen voor benoeming in aanmerking komen.

Maximumsalaris f 2.148,- per maand.

Voor de ziektekostenvoorziening is de gemeente aangesloten bij het I.Z.A.

Sollicitatiebrieven binnen 14 dagen, onder no. **53**, te richten aan burgemeester en wethouders en te adresseren aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, stadhuis, Rotterdam.

B

Belangrijk voor u: de B van Bedrijfszekerheid

Betrouwbare bedrijfsverlichting wil zeggen: geringe storingskansen, lange levensduur, blijvend goede lichtopbrengst. Om dit te bereiken moet de combinatie van lamp, voorschakelapparaat en armatuur feilloos functioneren en is ieder detail belangrijk. Zo zijn bij de elektroden de constructie en de materiaalkeuze in hoge mate bepalend voor levensduur en blijvend goede lichtopbrengst van de lamp. Daarom besteedt Philips de uiterste zorg aan constructie en materiaalkeuze van deze elektroden.

U kunt zeker zijn van een bedrijfszekere verlichting met Philips bedrijfsverlichting.

PHILIPS „TL”-verlichting:

- Hoog rendement • Blijvend goede lichtopbrengst • Grote bedrijfszekerheid • Minimale wattverliezen • Volkomen aanpassing aan elke bedrijfssituatie.

GEMAAKT VOOR U:
Het bijzonder instructieve boekje "Praktische wenken voor Bedrijfsverlichting" wordt u per omgaande toegezonden, na aanvraag bij Philips Nederland n.v., Afd. Bedrijfsverlichting 48, Eindhoven.

PHILIPS Bedrijfsverlichting

DE NEDERLANDSCHE BANK N.V.

heeft ter versterking van haar Studiedienst aan de Hoofdbank te Amsterdam gelegenheid tot plaatsing van een

STATISTICUS

voor het verzamelen en bewerken van statistisch materiaal betreffende de monetaire ontwikkeling in Nederland.

Vereisten:

- middelbare schoolopleiding
- leeftijd tot circa 35 jaar

Kennis van boekhouden strekt tot aanbeveling.

Brieven met vermelding van leeftijd, opleiding, ervaring, enz., te richten aan De Nederlandsche Bank N.V., afd. Personeelzaken, postbus 98, Amsterdam-C. Telefonische afspraken onder nummer 63133 (toestel 338).

Levensverzekering-Maatschappij

N.V. Rotterdamsche Verzekering-Societeiten (R.V.S.) te Rotterdam

vraagt voor haar **Afdeling Verkoop** op het Hoofdkantoor

jong econoom

Voor deze functie bewegen de werkzaamheden zich op het terrein van **research en analyse**; zij omvatten in hoofdzaak:

- het (helpen) opzetten van markt- en opinie-onderzoeken, alsmede het toezicht houden op de uitvoering daarvan;
- het inwinnen van inlichtingen en adviezen van de binnendienst, de buitendienst en van derden;
- het opzetten, uitbreiden en verbeteren van interne statistieken;
- het analyseren van de onderzoek-resultaten en het trekken van conclusies daaruit.

Voor een juiste uitoefening van deze werkzaamheden dient de kandidaat te beschikken over initiatief en gevoel voor commerciële verhoudingen en problemen.

Leeftijd bij voorkeur niet hoger dan 35 jaar.

Belangstellenden voor deze functie, welke vele facetten van het bedrijf raakt en goede toekomstmogelijkheden biedt, wordt verzocht hun eigenhandig geschreven sollicitatie - onder vermelding "Econoom V.A." - te richten aan de

Directie van de R.V.S. - Westerstraat 3 - Rotterdam-2

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.